

Драгомир Бонцић*

**„НОВА ВЛАСТ“, ОБНОВА И ПОЧЕТАК РАДА
БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
(новембар 1944 – децембар 1945)****

Апстракт

У раду се на основу архивске грађе, објављених докумената, штампе и релевантне литературе посматра Београдски универзитет од октобра 1944. до децембра 1945. године, у периоду током којег је спроведена нужна обнова и омогућен почетак наставе на факултетима. Поред праћења процене и санације ратне штете, обнове зграда и учионица, окупљања наставника, уписа студената и почетка предавања, посебна пажња се посвећује организацији државних и партијских органа на Универзитету, спровођењу револуционарних мера и партијских директива, наметању нових идеолошко-политичких задатака и сталној контроли и репресији над наставницима и студентима.

Кључне речи

Београдски универзитет, Комисија за обнову, ратна штета, Комунистичка партија, Суд части, наставници, студенти, упис, контрола, почетак рада.

„С јесени 1945. Србија је поново, баи као и 1919, уписивала пет генерација закаснелих, обркателих студената, од којих су многи добијали бруцошке индексе онда када је било време да примају дипломе“.¹

Ово је запис из сећања Борислава Михајловића Михиза, савременика и учесника првог уписа на Београдски универзитет после Другог светског рата, једног од многих омладинаца и омладинки који су се у јесен 1945. године, још у војничким униформама, уписивали на његове факултете. Михизове речи сликовито описују бројност студентске

омладине која је намеравала да студира или да настави започето школовање на Универзитету и конкретно приказују губитак и заостајање тих младих људи, ометених и задржаних ратним збивањима. Што се тиче Универзитета, то је био други пут у историји ове установе да се почиње готово из почетка, после прекида рада,

* Мр Драгомир Бонцић, историчар, Институт за савремену историју, Београд.

** Рад је написан у оквиру пројекта Историја српских (југословенских) државних институција и знаменитих личности у XX веку (бр. 1194), који је одобрило и

финансирано Министарство за науку, технологију и развој Републике Србије.

¹ Михајловић Михиз, Борислав. *Аутобиографија о другима*, књига I (Београд, БИГЗ, 1990), 134.

ратних разарања, рушења зграда, пљачке и растурања материјалних добара, инвентара, инструмената и литературе.

Упису студената у јесен 1945. године је претходио једногодишњи период нужне обнове и опоравка те установе од ратних разарања и припреме за несметани почетак рада. Почетак тог периода је представљало ослобођење Београда крајем октобра 1944. године. Сам процес обнове и надокнађивања штете је трајао дуго, а поједина оштећења су била ненадокнадива и непроцењива (старе књиге, рукописи, збирке). Ненадокнадиви су били и људски губици, животи наставника и студената који су започели или су се спремали да започну образовање на Универзитету. Изгубљено време је било ненадокнадиво такође. Прошле су четири године, током којих су факултети били празни и са којих није излазио висококвалификовани кадар, којим је земља и раније увелико оскудевала, ни научни подмладак, који је требало да буде покретач развоја наставно-научног процеса на Универзитету, технолошког напретка, модернизације друштва и привреде. Поред тога, материјална штета је била огромна, тако да су обнова и изградња капацитета, који ни раније нису били довољни, односили пажњу и средства Универзитета и државе још много година после ослобођења.

Од октобра 1944. до краја 1945. године, када је почео редован рад са студентима, текли су нужна и хитна обнова, рекапитулација ратне штете и губитака, санација и надокнађивање, оправка материјалних добара неопходних за почетак наставе и научног рада, окупљање наставника и студената, избор универзитетских власти и организација администрације и свакодневног живота на факултетима, институтима, заводима и библиотекама. Тај период је обележен и

последикама револуционарне смене власти превлашћу Комунистичке партије Југославије, те првим идеолошким мерама и поступцима нових државних, просветних и партијских органа, као и масовних организација (партијских трансмисија) на Универзитету. Већ у пролеће 1945, на факултетима су се окупљали студенти комунисти, тек демобилисани, опијени ратном победом, освојеном влашћу, партијским директивама и марксистичком идеологијом, решени да мењају изглед највише просветно-научне установе по комунистичким идеолошким мерилима и политичким потребама владајуће партије и њеног вођства.

Опис догађаја, појава и процеса који су се одвијали на Београдском универзитету у том периоду (новембар 1944 – децембар 1945. године) заснива се на архивској грађи (Архив Србије и Црне Горе, Архив Србије, Историјски архив Београда), објављеним документима (Записници и извештаји Универзитетског комитета), писању београдске штампе (*Политика*, *Глас*, *Борба*), мемоарима (Б. М. Михиз), те на литератури која се бавила обновом и почетком рада Београдског универзитета и уопште периодом непосредно после Другог светског рата (Бранко Петрановић, Ђорђе Станковић, Љубодраг Димић, Момчило Митровић, Момчило Павловић). Поред систематизације и допуњавања већ постигнутих знања, који су посебно обимни у сфери рада Комисије за обнову, процењивања ратне штете и деловања Суда части, могу се истаћи и дубље анализирати и појаве које су мање обрађене или нису довољно разјашњене, као што су почетак организације и делатности КПЈ на Универзитету, утицај на обнову, почетак рада и контролу уписа студената, те репресивне мере над наставницима и студентима.

Комисија за обнову, државни и партијски органи и формулисање улоге и задатака Универзитета у новом систему

Прве задатке у обнови и оспособљавању Универзитета за рад обавила је Комисија за обнову Универзитета, коју је 1. новембра 1944. основао Главни народноослободилачки одбор Србије. То тело је основано неколико дана после уласка совјетских и партизанских трупа у Београд, док је рат још трајао и у непосредној близини беснеле борбе, у склопу напора да се започну обнова порушеног града, нормализација живота и хитно решавање бројних проблема (рашчишћавање рушевина, исхрана становништва, снабдевање водом, набавка огрева за зиму итд.).² Сама чињеница да су власти тако брзо, поред свих осталих послова, обратиле пажњу на Београдски универзитет, сведочи о значају и угледу те установе и о њеном месту у друштву које је требало изграђивати после рата.

Комисија је одржала конститутивну седницу 7. новембра 1944. године, када је преузела улогу Ректората. Чинили су је професори Универзитета, а деловала је под надзором републичког повереништва, тј. Министарства просвете. За председника је изабран Јеврем Недељковић и постављени су вршиоци дужности декана појединих факултета: Васо Чубриловић (Филозофски), Јован Ђорђевић (Правни), Александар Леко

(Технички), Баја Бајић (Богословски), Петар Матавуљ (Медицински), Младен Јосифовић (Пољопривредни) и Драгољуб Јовановић (Ветеринарски). Остварен је дисконтинуитет са стањем насталим током окупације, тако што су поништене све уредбе донете у том периоду и суспендоване старе универзитетске власти. Преузета је надлежност над универзитетским задужбинама, фондовима, добрима и другим установама, постављени су одбори за управљање и започети организација административног апарата, распоред расположивог и ангажовање потребног техничког и послужног особља. Поред организовања административне службе и решавања персоналних питања, Комисија за обнову је имала задатак да води текуће послове Ректората и деканата, да утврди ратну штету и стање на Универзитету настало као последица ратних разарања и пљачке под окупацијом, те да спроведе нужну обнову и поправку оштећених зграда, института и библиотека, а све са циљем што бржег организовања услова за почетак наставе и рада Универзитета. Комисија је, поред тога, приређивала разне приредбе и прославе које су приказивале новонастало политичко и идеолошко стање на Универзитету и радила на успостављању првих послератних културних и пријатељских веза са сродним установама у земљи и иностранству како би се добила помоћ или исказали заједнички идеолошко-политички ставови и циљеви.³

² О изгледу Београда после ослобођења и почетним напорима у обнови и нормализацији живота видети: Петрановић, Бранко. *Србија у Другом светском рату* (Београд, Војно издавачки и новински центар, 1991), 653-654; Митровић, Момчило. „Београд 1944-1950, Неки аспекти друштвеног живота“, *Историја 20. века*, XVIII, 1 (Београд, 2000), 91-94; Трипковић, Ђоко. „Извештај генерала Ф. Меклејна *Београд под партизанима*“, *Историја 20. века*, V, 2 (Београд, 1987), 175-195; Петрановић, Бранко. „Обнова у Београду 1944-1945“, *Годишњак града Београда XVII* (Београд, Музеј града Београда, 1970), 165-201.

³ „Извештај о раду комисије за обнову Универзитета од 27. априла 1945“, *Зписници и извештаји универзитетског комитета КПС 1945-1948*, приредили Ђорђе Станковић и Момчило Митровић (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1985), 19-22 (у даљем тексту: *Зписници и извештаји 1945-1948*); Архив Србије – Железник (АС), фонд Ректорат Београдског универзитета, Комисија за обнову (БУ, Комисија), фасц. 1, Комисија – Команди града, бр. 25, 4. јануар 1945; *Политика*, XLI, 11845 (Београд, 14. децембар 1944), 4; Митровић, Момчило. „Рад комисије за обнову Београдског универзитета“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, Зборник

Прве манифестације и приредбе које је комисија организовала, још док је рат био у току, биле су посвећене прославама и учвршћивању „тековина народноослободилачког рата“ и традиције проистекле из њега, величању успеха и напредовања Црвене армије и партизанских јединица у напорима да се рат оконча. На њима су, истовремено, представљани циљеви и намере Комунистичке партије на Универзитету и уобличавани темељи културне и просветно-научне политике у новом, социјалистичком друштву. Те су манифестације углавном одржаване у дворани Коларчеве задужбине, а о њима је извештавала београдска штампа.

Већ почетком децембра 1944. године, одржана је свечана академија студената и професора Београдског универзитета, на којој су, по писању новина, поједини професори блиски новим властима (Павле Савић, Синиша Станковић, Стефан Ђелинео и др.) величали ослободиоце Београда, партизане, маршала Тита и Црвену армију и истицали улогу Универзитета и студената у победи над фашизмом. Сматрало се да победом Народноослободилачког покрета и доласком комуниста на власт настаје „нова ера“ у развоју Универзитета. У тој „новој ери“, Универзитету је одређен задатак да друштву даје добре стручњаке, „нови тип интелектуалца“, који ће часно служити народу и држави, те да омогући „слободу“ и приступачност науке и високог образовања свим грађанима, без икаквих ограничења социјалним статусом или материјалним по-

ложајем.⁴ Још током рата и пре почетка обнове порушеног и страдалог Универзитета, наговештени су његови задаци у новом друштву, започето је учвршћивање нове, народноослободилачке и антифашистичке традиције на Универзитету и усмеравање ка „демократизацији“ те установе.

Слични ставови су понављани и касније, на сваком скупу студената и наставника на Универзитету или изван њега, током почетног периода обнове Универзитета и припрема за почетак рада. И на прослави светог Саве, 27. јануара 1945. године, преовлађивали су садржаји из народноослободилачке борбе, иако присуство представника цркве и верски обред, упркос настојању Повереништва за просвету АСНОС-а, нису могли да се избегну. Уз „Химну светом Сави“, свиране су и песме „Хеј Словени“, „Уз маршала Тита“ и „Козара“, те је цела прослава представљала мешавину верских и традиционалних и партизанских, народноослободилачких и револуционарних садржаја.⁵

Посебан значај у излагањима на универзитетским приредбама и прославама, као што је поменуто, придаван је улози Црвене армије и Стаљина у победи над фашизмом, а достигнућа Совјетског Савеза су представљана као узор изградње новог друштва и места Универзитета у њему. Комисија за обнову је за дочек нове, 1945. године организовала сакупљање прилога и поклона за руске рањенике, који су им предати на свечаној приредби, а 22. фебруара 1945. је одржана и посебна прослава поводом

радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1983), 179-180; Исти, „Обнова Универзитета 1944-1947“, *Универзитет у Београду 1838-1988*, Зборник радова (Београд, Универзитет у Београду, 1988), 265-266.

⁴ „Академија студената и професора Београдског универзитета посвећена народно-ослободилачкој борби“, *Политика*, XLI, 11839 (Београд, 8. децембар 1944.), 3; „Херојски пут Београдског универзитета“, *Борба*, II, 23 (Београд, 7. децембар 1944), 1; „Свечана академија

студената и професора Београдског универзитета“, *Борба*, II, 248 (Београд, 8. децембар 1944), 2.

⁵ *Политика*, XLII, 11885 (Београд, 27. јануар 1945), 4; „У слободи Београдски универзитет слободно је прославио светога Саву“, *Политика*, XLII, 11886 (Београд, 28. јануар 1945), 3; АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Повереништво за просвету – Комисији, бр. 57, 1. јануар 1945.

двадесет седме годишњице Црвене армије, на којој су изражени захвалност и приврженост сарадника Београдског универзитета Совјетској армији и генералисимусу Стаљину.⁶

Основни принцип по коме је требало уобличавати изглед Београдског универзитета и осталих високошколских и научних установа дат је априла 1945, у Резолуцији Председништва НР Србије о високим школама, Универзитету и академијама. Трбало је те установе, путем закона, саобразити потребама отаџбине, и то на „темељу тековина народно-ослободилачке борбе“.⁷ Брзина којом је донета та Резолуција (пре краја рата и десетак дана пошто је формирана федерална владе Србије) још једно је сведочанство о томе колики су значај нове власти придавале Београдском универзитету и његовом раду. У темеље наставно-научне установе са традицијом требало је уградити нову – традицију народноослободилачке борбе и антифашистичког рата. У том настојању, новим властима је од велике користи била улога „напредног покрета“ београдских студената у међуратним немирима, демонстрацијама и сукобима са „реакционарним режимима“ и буржоазијом, као и њихов допринос борби против окупатора и фашизма у Другом светском рату. Учешће студената у „напредном покрету“ и „народној револуцији“ је смишљено и тенденциозно истицано, генерализовано, глорификовано, митологизовано и поистовећивано са деловањем КПЈ и СКОЈ-а, пре и током рата. Тим

настојањима је Београдски универзитет, као „црвени универзитет“, добијао посебан значај у новом систему вредности, али и посебне задатке и дужности у ширењу „братства и јединства“, те неговању осталих „тековина НОБ-а и револуције“.

Пред Универзитет су, поред тога, постављани и други, у то време уобичајени и општи захтеви и задаци, проистекли из последица рата и друштвене, привредне и културне ситуације у земљи. Већ крајем 1944. и почетком 1945. године, од студената и наставника се тражило да учествују, и да предњаче, у обнови страдалог Универзитета, као и у обнови и изградњи читаве земље. Основни задатак Универзитета, у ствари, био је да што хитније оспособи стручни кадар, неопходан за обнову и изградњу порушене, али и иначе сиромашне земље. Ратна разарања материјалних добара, али и велики губици међу стручњацима и интелигенцијом (страдало је око 90.000 стручњака и око 40.000 интелектуалаца), наметали су још пре завршетка рата размишљања о повећању капацитета Универзитета и броја дипломираних студената из разних области, посебно из техничких и других струка, корисних у обнови и изградњи разорене, премда и пре рата слабе привреде, и у напорима за извлачење из културне заосталости земље. То су били циљеви који су, још у првим месецима по ослобођењу Универзитета, подстицали што хитнију обнову факултета и припрему за што бржи почетак рада и оспособљавање стручног кадра.⁸

⁶ „Београдски универзитет одаје захвалност Црвеној армији, заштитници културе и борцу за човечнију будућност света“, *Политика*, XLII, 11908 (Београд, 23. фебруар 1945), 3-4; „Извештај о раду комисије за обнову Универзитета од 27. априла 1945“, *Записници и извештаји 1945-1948*, 23.

⁷ „Резолуција о високим школама, Универзитету и академијама“, *Службени гласник Србије*, I, 10 (Београд, 21. април 1945), 124.

⁸ Архив Србије и Црне Горе (АСЦГ), фонд Министарства за науку и културу ФНРЈ, 316-47; АСЦГ, Министарство просвете ДФЈ, 313-5; Видети и: Митровић, Момчило. „Прилог изучавању материјалног положаја универзитета 1945-1948. године“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, II, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1986), 38 (у даљем тексту: *Београдски универзитет II*); Димић, Љубодраг. „Универзитет и културна политика“,

Већ крајем 1944. и почетком 1945. године, уобличио су се и ставови о идеолошко-политичком усмерењу студената и младих дипломираних стручњака које је требало да образује Београдски универзитет. „Нови социјалистички универзитет“ је имао дужност да изграђује „нову социјалистичку интелигенцију“, млади кадар васпитан на идеологији марксизма-лењинизма и одан политици Комунистичке партије, која је на власт долазила револуцијом. Док су на фронтима још трајале борбе за окончање рата, а на политичком и дипломатском пољу привођени крају револуционарна смена власти и међународно признање нове, федеративне Југославије, на Универзитету су, поред Комисије за обнову као државног органа, формирано органи комунистичке партије и студентских организација, који су имали пресудну улогу у дефинисању идеолошко-политичког профила „новог студента“ и „новог социјалистичког интелектуалца“.

Комисија за обнову Универзитета, као што је поменуто, била је под управом Повереништва за просвету АСНОС-а, привременог државног органа основаног 18. новембра 1944. године и задуженог за послове просвете и културе на територији Србије. Посредством одсека за високе школе и Комисије за обнову, Повереништво је руководило радом на обнови и припремама за почетак рада Београдског универзитета. Повереништво је 8. априла 1945. године прерасло у Министарство просвете Србије, које је наставило надзор, евиденцију и финансирање обнове Универзитета, уз по-

моћ ресорних министарстава и масовних организација.⁹ Повереништво просвете НКОЈ-а, истовремено, прерасло је 7. марта 1945. у Министарство просвете у Привременој влади ДФЈ и руководило „начелним питањима“ просвете и културе на територији целе Југославије, координирало припреме за рад Универзитета и високих школа у земљи, сарађујући са појединим ресорним министарствима. Мора се, међутим, истаћи да су ти државни органи били у потпуности подређени Комунистичкој партији Југославије. Захваљујући свом положају у систему власти, Партија је формирала паралелне органе задужене за поједине области и поставила комунисте на руководеће положаје у просветним органима, па је помоћу њих спроводила своју политику и идеолошке поставке у сфери просвете и културе, као и у свим осталим областима. У лето 1945. године, паралелно са државним органима, формиране су интерне партијске саветодавне комисије за школе. Рад Партије и државе био је испреплетан и спроводили су га исти људи, претежно комунисти, или бар чланови Народног фронта. На крају, у структури власти и политичком систему који је изграђивала Партија, радом просветних органа је, путем директива и упутстава, руководио и вршио стални надзор Централни комитет КПЈ.¹⁰

Поред утицаја на обнову и припрему за почетак рада Београдског универзитета, посредством државних установа као „продужних органа“, Партија је деловала и преко својих ћелија и себи потчињених масовних

Београдски универзитет II, 23; Isti, *Agitprop kultura 1945-1952, Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji* (Beograd, Rad, 1988), 21.

⁹ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Организација просветне службе у Србији, 24. јануар 1945; Митровић, М. *Обнова Универзитета...*, 265-266; Исти, *Рад комисије*

за обнову универзитета..., 179-180; Dimić, Lj. *Agitprop kultura*, 47.

¹⁰ АСЦГ, 313-3, бр. 1363, 25. мај 1945; Petranović, Branko. *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove* (Beograd, Institut za savremenu istoriju, 1969), 386-388.

организација на појединим факултетима. Још од ослобођења, октобра 1944. године, у Београду су обнављане и стваране партијске, скојевске, народнофронтовске и омладинске организације, које су прожимале читаво друштво и руководиле политичким, друштвеним, привредним и културним животом.¹¹ Партијске и скојевске ћелије и омладинске организације од почетка су стваране и на Београдском универзитету, и временом, доласком све већег броја студената и комуниста из војске, постајале су све бројније и снажније. Због велике концентрације младих људи, традиције успешног деловања комуниста у међуратном периоду и васпитно-образовног, привредног и политичког значаја установе, Партија је обрађала велику пажњу својој организацији и деловању, те уобличавању својих трансмисија на Београдском универзитету.

Тек после завршетка рата, маја 1945. године, дошло је до масовнијег окупљања студената на Београдском универзитету. Они су споро и постепено пристизали, углавном из јединица Југословенске армије, пошто је проглашена демобилизација појединих годишта. Окупљање омладине на факултетима је омогућило да се 16. јуна 1945. одржи прва скупштина студената после ослобођења. То је била прилика да се истакну и јавности представе сви до тада поменути задаци Универзитета и студената. У организацији скупа је учествовала и Комисија за обнову, чији се председник Стеван Јаковљевић (који је у априла 1945. године, по доласку из заробљеништва, заменио Јеврема

Недељковића) обратио студентима, подсетио их на обавезу да уче и оспособе се за рад у привреди и на обнови и изградњи земље, и обећао им пуну подршку и сарадњу професора и универзитетских власти. Као узор будућим студентима, постављени су историјат „напредног студентског покрета“ и улога студентске омладине у народно-ослободилачкој борби. На тим је темељима ваљало градити братство и јединство са загребачким и љубљанским студентима и међу југословенским народима уопште. Било је речи и о међународној студентској сарадњи, која је наравно, усмеравана ка Совјетском савезу и осталим словенским и источноевропским земљама. На прво место, међутим, постављен је рад на обнови Универзитета и земље, а потом почетак рада, похађање предавања, учење и полагање испита, све да би потребни стучњаци брзо дипломирали и ставили се на располагање привреди, „потребама народа“ и изградњи земље. На скупштини је формиран и Акциони одбор, који је, састављен од представника студената свих београдских факултета и високих школа, требало да руководи бригом о обнови Универзитета, раду, животу и материјалном стању студената, посебно оних сиромашних, из радничких и сељачких породица. Сви ставови са скупа и задаци Универзитета, студената и Акционог одбора изнети су у посебној Резолуцији.¹²

Већ у почетном периоду обнове и припреме Универзитета за рад, у пролеће 1945. године, међу демобилисаним студентима који су долазили у Београд, налазио се и вели-

¹¹ Petranović, Branko. „*Obnovljeni SKOJ u političkom sistemu Beograda (oktobar 1944 – novembar 1945)*“, *Zbornik radova o studentskom i omladinskom revolucionarnom pokretu na Beogradskom univerzitetu* (Beograd, Univerzitetски odbor za proslavu 50 godina SKJ i SKOJ, 1970), 258-268.

¹² *Rezolucija sa Prve konferencije studenata Beogradskog univerziteta, 16. jun 1945*, *Zapisnici i izveštaji 1945-1948*,

23-24; „Збор београдских студената у слободном Београду“, *Политика*, XLII, 12008 (Београд, 17. јун 1945), 3; *Скупштина студената Београдског универзитета*, „Борба“, III, 145 (Београд, 17. јун 1945), 4. Видети и: Митровић, М. *Рад Комисије за обнову...*, 181; *Исти, Обнова универзитета...*, 266-267.

ки број комуниста и скојеваца. Иако их је Партија често упућивала на друге одговорне задатке у обнови земље и организацији нове власти, многи су долазили на Универзитет, решени да студирају или наставе већ започето високо образовање.¹³ Комунисти су се одмах организовали у ћелије, које су се временом шириле, груписале и повезивале са ћелијама других факултета, група и година, и са надређеним партијским органима. Прво је формирана ћелија студената Медицинског факултета, а после оснивања ћелија Филозофског и Техничког факултета, августа 1945, формиран је и Универзитетски биро, који је руководио радом свих партијских организација на Универзитету. Биро је у почетку био повезан са Месним комитетом Београда, а потом директно са ЦК КП Србије и, преко њега, са самим ЦК КПЈ. Секретар Бироа је била Нада Стојановић, предратни студент Филозофског факултета, а њени чланови су били студенти Душан Ђурић Зинаја, Рајко Томовић, Зора Миндеровић, Марија Ломпар и Митар Пилетић.¹⁴ Универзитетски биро је окупљао и организовао студенте-комунисте, помагао у решавању текућих проблема обнове те установе, вршио припреме за почетак предавања, бавио се материјалним тешкоћама, смештајем и исхраном студената, а поред тога, радио је и на новој слици Универзитета, његових задатака, улоге и места у политичком и друштвено-економском систему који је КПЈ стварала револуционарним променама.

Убрзо пошто је основан Биро, 30. августа 1945. је одржано и саветовање, коме

је присуствовала и Митра Митровић, министарка просвете Србије и члан ЦК КПС. На саветовању је учвршћена организациона структура партијских организација на Универзитету, коју су чинили Универзитетски биро, састављен од председника свих факултета, и партијске групе, ћелије и одељци на свега три факултета (Медицинском, Техничком и Филозофском, док је формирање организације на Ветеринарском и Пољопривредно-шумарском тада било тек у плану). Анализирани су проблеми који су се јављали у раду активиста по факултетима, а Митра Митровић је поставила главне задатке Универзитета и, посебно, студената-комуниста у наставно-научном раду, односу са наставницима, те обнови и изградњи. То излагање пред комунистима Београдског универзитета имало је значај директиве, с обзиром на положај говорника у државној и партијској хијерархији. Основни задатак студената-комуниста је био, по њеним речима, да политички делују на осталу студентску омладину и помажу јој да усваја идеолошко-политичке ставове КПЈ. „Нова социјалистичка интелигенција“ је морала да буде васпитана на поставкама марксизма-лењинизма, одана Партији и социјализму, а одлучна улога у томе је припала комунистима на Универзитету. Митровићева је, међутим, саветовала да се делује опрезно, по директивама са виших инстанци, без „неправилних“ и исхитрених наступа. Она је нагласила улогу Универзитета у изградњи високостручног кадра, неопходног за обнову, изградњу и излазак из заосталости у свим

¹³ Видети случај Вјере Ковачевић, касније секретара Универзитетског комитета: Историјски архив Београда (ИАБ), Мемоарска грађа (МГ), 4600/МГ 764, Сећање Вјере Ковачевић.

¹⁴ ИАБ, Градски комитет (ГК), фасц. 318, Извештај о раду партијске ћелије Београдског универзитета за

месец август, 8. септембар 1945. Нада Стојановић у својим сећањима оснивање Бироа погрешно ставља у мај 1945. и не наводи све чланове Бироа. Видети: Стојановић-Недељковић, Нада. „Партијски рад на Београдском универзитету од пролећа до новембра 1945. године“, *Београдски универзитет II*, 31-32.

областима, па је у том смеру предлагала што већу „масовизацију“ и „демократизацију“ уписа на факултете, тј. приступачност високог образовања што ширим слојевима становништва. Тражила је, поред тога, да научно-истраживачки рад на Универзитету буде чврсто повезан са потребама народа и привреде, а његови резултати доступни сваком члану друштва који треба и жели да их користи. Министарка просвете је том приликом Универзитет и факултете назвала „фабрикама кадрова“, сматрајући како они треба да „производе стручњаке“, гледајући на предавања, вежбе, научно-истраживачки рад, учење и испите као на производне задатке наставника и студената.¹⁵ То поређење, као својеврсну вулгаризацију „демократизације“ школства, приближавања наставе производној пракси и потреби за образовањем стручњака, често су касније (као и друге изјаве и ставове припадника државног, тј. партијског врха) понављали, у бројним излагањима на конференцијама, предавањима, курсевима, митинзима, у новинским чланцима и на другим местима, државни, партијски омладински функционери, поједини наставници и студенти. Универзитет је често поистовећиван са фабрикама, рудницама и земљорадничким задругама, а рад наставника и учење студената потпуно су поједностављивани и изједначавани са радом у производњи.

Рад Комисије за обнову Универзитета, државе, партијских и студентских организација на организовању разних универзитетских манифестација и скупова наставника и студената, и формулисању задатака Универзитета имао је идеолошко-политичку и агитационо-пропагандну улогу и значај.

Организовањем и иступањем професора и студената блиских Комунистичкој партији и Народноослободилачком покрету требало је озваничити победу тог покрета и долазак Партије на власт. Требало је, истовремено, истаћи улогу и допринос Универзитета и студената у Народноослободилачкој борби и победи над фашизмом, навестити место и задатке те установе у новом, социјалистичком друштву и федеративној Југославији. У исто време, крајем 1944. и у првој половини 1945. године, међутим, одвијала се и много озбиљнија и нужнија делатност Комисије за обнову државних органа и Партије. Она се огледала у суочавању са материјалним и кадровским последицама рата, напорима да се оне превазиђу и што пре почне са редовним радом, те да се у редовима наставника и студената спроведе „револуционарна правда“ и чишћење од појединаца који су се огрешили о мерила и вредности нове власти.

Утврђивање ратне штете и почетак обнове Универзитета

На Великој антифашистичкој скупштини народног ослобођења Србије (АСНОС), 11. новембра 1944. године, истакнут је значај Комисије за обнову Универзитета, а у први план је стављена чињеница да је Универзитет „дивљачки уништен од непријатеља“ и да предстоји задатак неопходне обнове, накнаде губитака и санације ратне штете на факултетима, институтима и заводима Универзитета.¹⁶ То је и био најважнији задатак Комисије: утврђивање штете, санација оштећених зграда, обнова института, завода, лабораторија, семинара и библиотека, те спро-

¹⁵ „Zapisnik sa savetovanja članova partije sa Univerziteta, 30. avgust 1945“, *Zapisnici i izveštaji 1945-1948*, 26-28.

¹⁶ *Велика антифашистичка народноослободилачка скупштина Србије, 9-12. новембар 1944* (Београд, Просвета, 1944), 194.

вођење најнужнијих мера потребних да би Универзитет почео са редовним наставно-научним радом.

Одмах по ослобођењу Београда, било је очигледно да је ратна штета на материјалним добрима Београдског универзитета огромна. Многе зграде факултета, института, завода и семинара биле су срушене и запаљене, а инвентар, инструменти и учила уништени, затурени или опљачкани. Фонд књига у семинарским библиотекама је био знатно мањи, а у свим лабораторијама и заводима су недостајале хемикалије, апарати и материјал, неопходни за рад са студентима и за научна истраживања. Треба напоменути да се један део штете није могао ни надокнадити, нити новчано изразити. Реч је о старим књигама, рукописима, природњачким збиркама, уметничким делима, поклонима итд.¹⁷

Хитан задатак Комисије за обнову Универзитета, дакле, био је да насталу ратну штету процени и новчано изрази, а потом да предузме прве кораке на санацији оштећења, накнади штете, поправци зграда, обнови материјалних добара, инвентара и наставних средстава, и тако припреми факултете за почетак рада. Податке о ратној штети су давали сами факултети, а обрађивали и сумирали поједини стручњаци и посебни одбори. После великих напора, бројних анализа, прегледа и рекапитулација током првих месеци 1945.

године, Комисија је крајем априла објавила извештај о ратној штети. По тим подацима, штета учињена на зградама и инвентару Универзитета од 6. априла 1941. до ослобођења Београда, без поменутих непроцењивих или тешко мерљивих вредности, износила је 330.870.353 предратна динара. Анализа штете на зградама је обухватила двадесет седам објеката, а сачинили су је архитекти Петар Крстић, Михаило Радовановић и Јован Д. Јовановић. Што се тиче инвентара, Комисија је извршила процену на основу Елабората, који јој је почетком априла доставио интер-факултетски одбор за штету. Према тим подацима, потпуно су уништени седамдесет један институт и завод, знатно оштећено педесет осам, а незнатно, четредесет осам установа Београдског универзитета.¹⁸ У документацији се могу наћи и други подаци и новчани износи, али суме изнете у табели 1 су најчешће и најпоузданије.

Комисија за обнову је сарађивала и са другим државним органима који су радили на прикупљању података о ратној штети. Резултати о штети на Универзитету су током лета послати Земаљској комисији Србије за ратну штету, органу Државне комисије за ратну штету, која их је проверавала, сређивала и публиковала заједно са осталим подацима о последицама ратних разарања у земљи.¹⁹ Комисија за обнову Универзитета је, још од

¹⁷ *Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945*, *Zapishnici i izveštaji 1945-1948*, 19; *Politika*, XLI-XLII, 11824 и 11886 (Београд, 30. октобар 1944. и 28. јануар 1945); Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 178; Исти, *Обнова Универзитета...*, 263; Живковић, Никола. „Пљачка и оштећење Београдског универзитета у Другом светском рату“, *Београдски универзитет...*, 267-282; Павловић, Момчило. „Београдски универзитет и револуционарне промене 1945. године“, *Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас*, II, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1989), 238-239.

¹⁸ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Преглед причињене штете на зградама Универзитета у Београду и Земуну у току 1941. до 1945. године, 20, 21. март 1945; Исто, Рекапитулација штете на Универзитету у Београду, 9. април 1945; АСЦГ, 313-10, Елаборат о ратној штети на Београдском универзитету; „*Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945*“, *Zapishnici i izveštaji 1945-1948*, 21; Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 184; Исти, *Обнова Универзитета...*, 264.

¹⁹ „Уредба о оснивању Земаљске комисије за ратну штету“, *Службени гласник Србије*, I, 22 (Београд, 28. јул 1945), 322.

На зградама	Цео Универзитет	60.506.577
На инвентару	Филозофски	114.967.826
	Правни	2.794.931
	Технички	38.264.412
	Богословски	8.247.550
	Пољопривредно-шумарски	59.968.658
	Медицински	45.113.253
	Ветеринарски	1.007.246
	Укупно	270.363.876
Укупна штета на Универзитету		330.870.353

Табела 1

фебруара 1945, сарађивала са тада основаном Комисијом за утврђивање штете причињене од стране окупатора на културно-просветним предметима и природним знаменитостима на територији Србије, и за њихово враћање у земљу. Чланови главног одбора и појединих секција (за библиотеке, архивалије и историјска документа; за музеје, уметничке споменике, јавне грађевине и богомоље; за природне знаменитости) те Комисије били су углавном професори Универзитета

(Александар Белић, Петар Колендић, Виктор Новак, Васо Чубриловић, Александар Дероко, Лазар Мирковић, Петар Јовановић и др.). Комисија за обнову Универзитета је јула 1945. формирала одбор (Милан Злоковић, Реља Поповић, Радомир Лукић) који је требало да поново изврши процену штете на зградама и инвентару Универзитета и да добијене податке поднесе надлежним државним органима, са доказним материјалом, списком несталих споменика културе и природних

знаменитости, како би се утврдиле штета и евентуалне накнаде, а опљачкани предмети вратили.²⁰

Још док је прикупљала податке о размерама ратне штете на Универзитету, Комисија за обнову је почела да поправља и обнавља оштећене зграде и прибавља растурени и уништени инвентар, научну апаратуру и књиге. Њен задатак и циљ био је да изврши најнужније оправке зграда, како би се омогућио нормалан рад факултета (иначе, обнова универзитетских зграда је била дугорочан посао, који је настављен и после почетка предавања, и који је касније прерастао у изградњу нових капацитета). Она је руководила радовима, а новчана средства, кредите, материјал и стручну помоћ су обезбеђивали државни органи, савезна и републичка ресорна министарства и локални органи власти. Важну улогу су имала министарства просвете и грађевина Србије, која су убрзавала, контролисала, плански усмеравала и усклађивала обнову универзитетских зграда са осталим пословима обнове у земљи.²¹ Временом је састављена и листа приоритета, која се односила на поправку појединих факултета, института, завода, клиника и задужбинских зграда, али и на набавку намештаја, инструмената, књига и лабораторијског материјала.²²

Због недостатка простора на Универзитету, Комисија је настојала да, поред по-

правке оштећених зграда, од надлежних републичких и локалних органа добије додатне просторије за смештај и рад факултета и института, а улагани су и велики напори да војска хитно исели јединице или магацине из неких универзитетских зграда, да би се у њих сместили институти, слушаонице и лабораторије појединих факултета. Од наставника и службеника Универзитета су формиран органи (Одбор и Комисија) који су имали задатак да утврде стање, надгледају приходе и старају се о што бољем, ефикаснијем и рационалнијем искоришћавању универзитетских задужбина, фондова и имања и да одлучују о усељавању појединих наставних и научних установа у ове просторије.²³ Предстојећи почетак предавања, коме су били усмерени сви напори Комисије за обнову, захтевао је довољан број слушаоница, лабораторија и места за студенте у њима, те су стога свим снагама обнављани и поправљани постојећи смештајни капацитети и жустро се трагало за новим.

У зградама које нису биле оштећене, али и у оним које су брзо поправљене, требало је средити просторије, оспособити инсталације, снабдети их инвентаром и апаратима, прикупити растурена учила и књиге итд. Том послу је Комисија приступила још крајем 1944. године, а велику помоћ у радној снази су пружали омладинци и студенти, које су Партија, СКОЈа и масовне организације

²⁰ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Повереништво просвете, бр. 80/45, 12. фебруар 1945; Исто, фасц. 2, бр. 1243, 19. јун 1945; Исто, бр. 258, 14. јун 1945; Исто, фасц. 3, бр. 2199, 31. јул 1945.

²¹ АС, фонд Министарство просвете НР Србије (МП НРС), фасц. 154, МП НРС – Комисији, бр. 785, 26. март 1945; АС, БУ, Комисија, фасц. 2, Комисија – МП НРС, бр. 1246, 6. јун 1945; Исто, фасц. 3, Комисија – МП НРС, бр. 6238, 2. октобар 1945.

²² АС, БУ, Комисија, фасц. 4, МП НРС – Универзитету, бр. 5080, 6 октобар 1945; Исто, Ректорат – деканатима,

бр. 3395, 10. октобар 1945; Исто, Ректорат – МП НРС, бр. 3395, 24. октобар 1945.

²³ АС, БУ, Комисија, фасц. 2, Записници са седница Одбора за старање о универзитетским задужбинама и фондовима; Исто, фасц. 4, Извештај Одбора Ректорату, 22. новембар 1945; АС, МП НРС, фасц. 156, Комисија – МП НРС, бр. 1431, 12. јун 1945; Исто, фасц. 157, бр. 2761, 22. јун 1945. Видети и: „Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945.“, *Zapisnici i izveštaji 1945-1948*, 21; Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 184-185.

распоредили у радне јединице. Студенти и средњошколци су, уз помоћ стручног особља, већ децембра 1944, радили на чишћењу и сређивању зграда појединих факултета.²⁴ То је било време када су радне јединице омладине и осталих грађана Београда, под будним оком Партије и њених трансмисија, предано радиле на рашчишћавању рушевина, почетној обнови града и на посебним акцијама током зиме 1944-1945. године (снабдевање огревом са Црног врха, сакупљање необраног кукуруза у Војводини за исхрану становника Београда итд).²⁵

И у сређивању и опремању просторија, значајну помоћ, од самог почетка обнове, пружали су државни органи власти, министарства, локални народни одбори, привредне организације, одбори Народног фронта итд. С обзиром на обим разарања појединих установа, владала је несташница не само у инструментима и литератури већ и у основном инвентару и намештају. Стога је Комисија за обнову често тражила помоћ на разним странама и били су јој добродошли и најобичнији поклони (столови, столице, клупе и сл.), предмети без којих се нису могла држати предавања.²⁶

Помоћ Београдском универзитету су пружали и универзитети из земље и иностранства. У лето 1945. године, упућиване су делегације појединих факултета (Пољопривредно-шумарског, Медицинског) у Загреб и Љубљану, са задатком да на тамошњим факултетима и библиотекама набаве лабораторијски материјал, инструменте,

намештај и књиге. Понекад су добијана само обећања, понекад понуде за позајмицу, а понекад поклони и жеље за наставком помоћи и сарадње „братских универзитета“. Продубљивање веза високошколских установа је било пожељно, и у новом времену се потенцијало као део обнове, „јачања јединства земље“, јачања „братства и јединства југословенских народа“ и других „тековина НОБ-а“. С друге стране, треба рећи да наведени универзитети, за разлику од Београдског, нису страдали током рата и да су имали већу материјалну основу, као и да су тражени инструменти, опрема, намештај и књиге понекад представљали само део плена који су усташе и Немци током окупације однели из Београда и Земуна.²⁷

Од пошиљки из иностранства, треба истаћи помоћ „братском Универзитету“ која је, у неколико наврата, стигла из Софије. Поред поклона и позајмица у књигама, мањих количина лабораторијског материјала и апарата за поједине факултете, из Бугарске су добијане и животне намирнице (цигарете, брашно, шећер, сапун...) као помоћ универзитетским радницима и другим београдским интелектуалцима (књижевницима, уметницима и новинарима) од бугарских интелектуалаца.²⁸ Већ је поменуто да је Београдски универзитет после рата и револуционарних промена био усмерен ка узајамној помоћи и сарадњи са универзитетима из словенских и источноевропских земаља „народне демократије“, али су те везе дале веће резултате тек у каснијем периоду, по-

²⁴ „Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945.“, *Zapisnici i izveštaji 1945-1948*, 21; *Политика*, XLI, 11845 (Београд, 14. децембар 1944), 5.

²⁵ Видети: Petranović, V. *Obnovljeni SKOJ u političkom sistemu Beograda...*, 263-268.

²⁶ АС, БУ, Комисија, фасц. 2, Комисија – Управи народних добара, бр. 1876, 4. јул 1945; АС, МП НРС, фасц. 156, Комисија – МП НРС, бр. 1296, 5. јун 1945.

²⁷ АС, БУ, Комисија, фасц. 3, Извештај Комисији за обнову Универзитета, 13. јул 1945; Исто, Извештај Деканату Пољопривредно-шумарског факултета, 2. август 1945.

²⁸ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Записник о пријему намирница, 17. јануар 1945; Исто, фасц. 43, Реферат о путу за набавку књига и инструмената из Софије, 16. јул 1945.

сле почетка редовних предавања и рада са студентима.

Важан посао Комисије за обнову, током лета 1945, био је сређивање и покретање рада Универзитетске библиотеке, семинарских и институтских библиотека, прикупљање стручних књига и њихова расподела међу заинтересованим установама. Требало је прегледати постојеће библиотеке, пописати књиге и часописе, и помоћи оштећеним и изгорелим факултетима и семинарима. Посебна брига је посвећена Универзитетској библиотеци, на којој су током пролећа 1945. извршени нужни радови, оправке зграде и сређивање и чишћење просторија. Убрзо су сређени каталози и књиге, обезбеђено је редовно достављање дневних новина и књига и успостављена размена публикација са страним библиотекама, пре свега са совјетским. Тако је библиотека 16. априла почела рад са студентима и наставницима, а 1. јуна и са обављањем редовних библиотечких радова. У лето је имала око триста хиљада свезака, од чега је две хиљаде триста тридесет осам набавила после ослобођења, куповином и поклонима.²⁹ Сви ти резултати и успеси су наговештавали скори почетак уписа студената и почетак редовног рада Универзитета.

Комисија за обнову, надлежни органи и поједини факултети гајили су превелике наде у брзу обнову зграда, сређивање просторија, почетак рада и предавања. Њихова очекивања, али и журба због велике потребе за стручним кадром са одређених факултета, довели су до претпоставки и зах-

тева да се већ на пролеће 1945. године, тј. 1. априла, отпочне са радом и предавањима.³⁰ Почетни, неопходни радови на обнови, које је дозвољавала ратна и материјална ситуација, међутим, нису били довољни за почетак рада. То су онемогућавале чињенице да је рат још увек трајао и да су бројни студенти још увек били у војним јединицама, на фронту. У очекивању краја рата, демобилизације и доласка свих наставника и студената у Београд, истовремено са обновом, санирањем ратне штете, сређивањем и припремом факултета за рад, Комисија за обнову је вршила и утврђивање револуционарне смене власти, озваничавање и примену друштвених промена и спровођење „револуционарних мера“ и „правде“ на Универзитету.

Наставници и „Суд части“

Поред професора и асистената који су током Другог светског рата боравили у Београду и остали у служби Београдског универзитета, један број наставника је отпуштен и пензионисан, многи су били одведени у логоре и заробљеништво, а неки су учествовали у борби против окупатора. Поједини професори су хапшени и прогањани, четрнаест их је погинуло, осам умрло, а двојица су стрељана током рата.³¹ После ослобођења Београда и формирања Комисије за обнову, наставници, асистенти и службеници Универзитета су почели постепено да се окупљају и укључују у обнову факултета и припрему за почетак рада.³²

²⁹ „Немци су од универзитетске библиотеке створили зборно место за своје венеричне болеснике“, *Политика*, ХЛI, 11806 (Београд, 5. новембар 1944), 5; АС, БУ, Комисија, фасц. 2, бр. 669, 31. март 1945; Исто, бр. 1476, 22. јун 1945; Исто, Комисија – Друштву за културну сарадњу са СССР, бр. 1467, 11. јул 1945; Исто, Универзитетска библиотека – МП НРС, бр. 314, 25. јул 1945; АС, МП НРС, фасц. 157, МП НРС – Комисији,

бр. 2474, 14. јул 1945.

³⁰ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Комисија – деканатима, бр. 378, 21. фебруар 1945; Исто, бр. 1084, 2. јануар 1945; Исто, бр. 49, 28. фебруар 1945.

³¹ Петрановић, Бранко. „Окупатор и Београдски универзитет“, *Београдски универзитет...*, 144.

³² Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 180; Исти, *Обнова Универзитета...*, 266.

Поједини наставници су учешћем у војним јединицама давали допринос напори-ма за завршетак рата, а стручњаци за одређене области су играли значајну улогу у нормализацији живота града и раду тек формираних органа градске управе. Почетком 1945, професори, доценти и асистенти Универзитета су пружали своје услуге у организацији и деловању хигијенских, здравствених, комуналних, снабдевачких служби, учествовали у раду цивилних и војних органа власти и масовних организација (Команда града, Народноослободилачки одбор града, рејонски одбори, органи Народног фронта итд.).³³ Због наведених задатака и стручних способности, као и због учешћа у раду Комисије за обнову, и оспособљавању појединих факултета за почетак рада, наставници су, интервенцијом Комисије, деканата и просветних органа, углавном били поштеђени војне мобилизације, рада на рашчишћавању рушевина и других принудних физичких послова које је обављало остало становништво. Иако Универзитет још није почео са радом, локални органи власти су схватили значај обнове и имали су обзира према улози наставника и осталих службеника у сређивању факултета, института и библиотека и припреми за упис и почетак предавања.³⁴

У пролеће 1945. године, како се примицао крај рата, активирањем у раду Ко-

мисије, доласком из заробљеништва и из војних јединица, на Универзитету се окупио велики број наставног, административног и техничког особља, што је и даље било недовољно за почетак нормалног рада (било је триста тридесет четири службеника, а било је потребно још триста шездесет пет).³⁵ Иако је окупљање ради припреме и почетка рада био хитан и важан задатак, ипак нису сви наставници и службеници били добродошли на Универзитет. Комунистичка партија, која је у победничком налету и револуционарном заносу освајала власт, захтевала је да се одмах почне са стварањем „новог Универзитета“. Зато је Комисији за обнову наметнут задатак да испита понашање окупљених наставника током рата и подвргне их немилосрдном револуционарном суду, чија су основна и крута мерила били антифашизам, учешће и став према НОБ-у, однос према окупатору и активност током окупације. Укратко, требало је утврдити „исправност“ наставног и помоћног наставног особља у погледу рада и држања за време окупације, и „очистити“ Универзитет од „свих сарадника окупатора и фашистичких утицаја и заостатака“. Испитивање наставника и „чишћење“ Универзитета је поверено Суду части Београдског универзитета, који је изабран на скупу наставника 5. децембра 1944. године.³⁶

Универзитетски суд части је представљао једно од судских тела која су формирана на

³³ АС, МП НРС, фасц. 154, Комисија – Деканату Пољопривредно-шумарског факултета, бр. 233, 10. јануар 1945; Исто, Деканат – Комисији, бр. 24, 15. јануар 1945.

³⁴ АС, МП НРС, фасц. 154, Повереништво просвете – Команди града, бр. 269, 31. јануар 1945; Исто, ИНОО – Повереништву, бр. 266, 15. јануар 1945; АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Повереништво – комисији, бр. 146, 17. јануар 1945; Исто, Комисија – НО II рејона, бр. 90, 1. март 1945.

³⁵ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Комисија – Повереништву, бр. 194, 23. март 1945.

³⁶ „Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945.“, *Zapishnici i izveštaji 1945-1948*, 20; Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 181; Исти, *Обнова Универзитета...*, 267. Исти, *Изгубљене илузије, прилози за друштвену историју Србије 1944-1952* (Београд, Институт за новију историју Србије, 1997), 114; Суд части који образују професори – борци за слободу народа и науке, испитаће рад и држање свих наставника Београдског универзитета за време окупације“, *Политика*, XLII, 11845 (Београд, 14. децембар 1944), 4.

територији Србије у привредним, културним, спортским и научним установама, на основу одлуке Велике скупштине АСНОС-а и касније законске регулативе републичких органа власти. Деловали су до јуна 1945. године, а судили су за преступе који нису представљали велеиздају, нити помагање окупатору у вршењу злочина, већ су се, по схватањима нових органа власти, косили са српском националном чашћу и штетили угледу српског народа.³⁷

Мало после оснивања, током децембра 1944. године, донет је и Правилник о раду Суда части Београдског универзитета, који је одређивао састав и начин деловања тог тела и казне које је могло спроводити. Њега је чинило једанаест чланова, изабраних на скупу наставног и помоћног особља. Судио је „у духу“ важећих законских прописа нових државних органа, али и „у духу права и правде народноослободилачке борбе“, позивајући се и на „праксу и дух универзитетске аутономије и традиције“. Основни циљ је био да се наставници који су се „огрешили“ о част свог народа, или традицију, част и углед Универзитета, уклоне са Универзитета, како би се омогућио „правилан развој“ установе. Предвиђене казне, у складу са тежином и околностима „прекршаја“, биле су удаљивање са Универзитета, тако да се предмет могао, али и није морао предати редовним судовима, потом укор, који повлачи привремено ненапредовање у служби, и опомена. Треба поменути да се поступак могао повести на основу материјала Комисије за обнову, одго-

вора наставника на обавезну анкету, али често и по доставама и пријавама које су Суду упућивали други професори и сарадници појединих факултета.³⁸ Доставе и пријаве биле су, још од почетка обнове и припрема за отварање Универзитета, важан чинилац живота и рада наставника и студената, и често прекретница њихових личних и стручних судбина.

Суд части Београдског универзитета је испитао понашање триста седамдесет наставника Београдског универзитета и факултета у Суботици и Скопљу. Већину пресуда је донео током априла, а са радом завршио у мају 1945. године када је Комисија за обнову објавила одлуку да се са Универзитета удаљи тридесет седам наставника који су се показали „недостојни српске националне части“. Одлуком Суда, пет наставника је удаљено са Универзитета, а њихови предмети су предати Суду за суђење преступа против српске националне части (I): Никола Поповић (ректор за време окупације), Хенрих Барић, Михаило Градојевић, Јустин Поповић, Миодраг Тотић. Један професор (Јосип Бален) удаљен је са Универзитета, а његов предмет предат Државној комисији за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (II). Дванаест наставника је само удаљено са Универзитета, али није даље гоњено (III): Радослав Грујић, Веселин Чајкановић, Боривоје Д. Милојевић, Реља З. Поповић, Павле Васић, Петар Ђорђевић, Адам Лазаревић, Бранко Милетић, Бранислав Миловановић, Никола Обрадовић, Лазо Станојевић и Јеремија Митровић.

³⁷ Велика антифашистичка..., 121-122; „Одлука о суду за суђење злочина против српске националне части“, *Службени гласник НРС*, I, 3 (Београд, 10. март 1945), 18-20; *Борба*, III, 156 (Београд, 28. јун 1945), 3. О раду судова части у Србији видети: Митровић, М. *Изгубљене илузије*, 73-114. Треба напоменути да су судови части постојали и у другим републикама, па тако и на другим универзитетима. О Суду части

на Загребачком свеучилишту видети: АСЦГ, фонд Президијум Народне скупштине ФНРЈ, 15-12-239, Закон о Свеучилишном суду части, 8. септембар 1945.

³⁸ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Правилник о суду части Београдског универзитета; Митровић, М. *Изгубљене илузије*, 114-115. Уп.: АСЦГ, 15-12-239, Закон о Свеучилишном суду части.

Правилником је било предвиђено и суђење у одсуству, тако да је са универзитета удаљено чак деветнаест наставника који су већ били одбегли у Немачку (IV): Вјекослав Жардечки, Јован Марков, Иван Свишчев, Димитрије Тихомиров, Владислав Вајферт, Гојко Влајинац, Никола Крајински, Ђоко Слијепчевић, Стеван Иванић, Милосав Васиљевић, Алексеј Лебедов, Сергије Трогубов, Жарко Миловановић, Александар Попов, Симеон Керечки, Ђорђе Марјановић, Никола Витенберг, Борис Никитић и Григорије Гагарин. Мишљење Суда је било да су кажњени појединци изгубили „морално право“ да наставе са наставним радом, пошто су се „огрешили“ о част и дужност наставника према народу и штетили угледу Универзитета, како сарађујући са окупатором и домаћим издајницима тако и пружајући им моралну и интелектуалну потпору. За појединце се тврдило да су „активно и вољно“ сарађивали са „Недићевом владом и Јонићевом просветном политиком“, те тако користили „непријатељу против свога народа и његове слободе“. Сматрало се да су се руководили „фашистичким схватањима“, „одсуством националних осећања“ или „кукавичком жељом за лакшим животом“, те да су, у сваком случају, заслужили казну и презир. Из оскудне и фрагментарне документације се може закључити да је Суд части „грехове“ и наведене мотиве избачених наставника налазио у разним видовима сарадње са окупаторским и домаћим органима власти, у привредном деловању и учешћу у раду

разних привредних савета, у културним активностима, држању предавања у Коларчевој задужбини, објављивању књига и чланака у новинама, учешћу у радио-емисијама, путовањима у немачки Рајх, личним познанствима и контактима са Немцима и члановима Недићеве власти итд.³⁹

У табели 2 се може сагледати број наставника кажњених одлуком Суда части из маја 1945. и њихов распоред по врсти казне и по факултетима. Посматрајући табелу и списак удаљених наставника, примећује се да је највећи број кажњених (деветнаест, више од половине) већ отишао са окупатором у Немачку, изражавајући тако своје опредељење и идеолошко-политички став. Међу њима је био велики број руских емиграната, који су се у међуратном периоду нашли на Београдском универзитету. Било је, затим, неколико чланова Љотићевог збора и српских органа власти под окупацијом (Милосав Васиљевић, Стеван Иванић), од којих се такав поступак, тј. одлазак у Немачку пред доласком револуционарном комунистичком влашћу, и могао очекивати. Када се погледа структура по факултетима, највише кажњених наставника је било са Техничког (једанаест, од тога је девет одбегло у Немачку), потом са Филозофског факултета (десет, само три у Немачкој). Што се тиче положаја кажњених наставника, удаљено је највише редовних професора (једанаест, од тога 5 са Филозофског, а свега троје је побегло у Немачку), потом ванредних (десет), а затим и седам доцената, шест асистената,

³⁹ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Извештај Комисије од 19. маја 1945; Исто, фасц. 43, Обнављање Универзитета (реферат); „Ослобођени Београдски универзитет уклања све трагове ропства и фашизма“, *Политика*, XLII, 11986 (Београд, 23. мај 1945), 3; „Чишћење Београдског универзитета од фашистичких заостатака“, *Борба*, III, 123 (Београд, 22. мај 1945), 3. Видети и: Митровић,

М. Рад комисије за обнову..., 181-182; Исти, *Обнова Универзитета...*, 267-268; Митровић, М. *Изгубљене илузије*, 116-136. У последњем раду су објављени неки сачувани предмети и пресуде Суда части (Хенрих Барић, Бранислав Миловановић, Павле Васић, Никола М. Обрадовић, Адам П. Лазаревић).

	I	II	III	IV	укупно
Технички факултет	-	-	2	9	11
Филозофски факултет	2	-	5	3	10
Правни факултет	-	-	2	2	4
Богословски факултет	1	-	2	1	4
Медицински факултет	-	-	1	3	4
Пољопривредно-шумарски факултет	2	1	-	1	4
Укупно	5	1	12	19	37

Табела 2

од тога четири са Техничког, и два хонорарна професора. Може се закључити да је најјачи удар био на старе, афирмисане „буржоаске“ наставнике и научнике са свих факултета, који су већ тада сматрани непомирљивим противницима „нове власти“ и „новог поретка“, те их је требало одмах уклонити са Универзитета и тако неутралисати. У ту сврху је одлично послужило њихово понашање током окупације, не претерано истакнуто и опасно, али неприхватљиво по револуционарним мерилима које је примењивао Суд части. Очигледно је, поред тога, да су у Немачку одбегли млађи наставници, странци и осведочени непријатељи комунистичке идеологије, којима је било јасно да за њих нема места у новој држави, па су своју судбину везали за поражену Немачку, надајући се да ће живот, рад и каријеру моћи да наставе у иностранству.

⁴⁰ АС, БУ, Комисија, фасц. 2, Одлуке о отпуштању из службе, бр. 6728-6732, 15. јун 1945.

Ни судбина осталих наставника удаљених са Универзитета, међутим, није била заувек запечаћена и непоправљива. Одлуке Суда части су, преко Комисије за обнову, достављене Министарству просвете, које их је потврдило и јуна 1945. почело кажњене званично да отпушта из службе. Неки су, ипак, добили право на пензију (Радослав Грујић, Реља Поповић, Павле Васић).⁴⁰ Иако по Правилнику о раду против пресуда Суда части није било правног лека, поједини наставници су нешто касније тражили поништење пресуде (Јеремија Митровић, Јустин Поповић, Реља Поповић).⁴¹ Док за наведене случајеве нема података о начину на који су решени, неке друге наставнике уклоњене са Универзитета одлуком Суда части маја 1945. године налазимо касније као равноправне и активне професоре појединих факултета (Павле Васић – Технички, Лазо Станојевић

⁴¹ Видети молбе из 1946. и 1947. године у: АС, БУ, фасц. 3; Исто, фасц. 84; итд.

– Медицински, Бранислав Миловановић – Рударски и др.).⁴² Те чињенице говоре о потребама за стручним наставним кадром на Универзитету, о прагматичном ставу КПЈ према „буржоаским наставницима“, али и о тренутном, краткорочном карактеру одлука Суда части. Он је деловао док је рат још био у току и његове су одлуке обележене ратним моралом, револуционарним схватањем правде, потребом Комунистичке партије да изгради ауторитет, да озваничи своју победу и превласт у свим сегментима друштва, у овом случају на Универзитету, те да оцени „српску националну част“ са позиција народноослободилачког рата и његових тековина. У сваком случају, треба рећи да су рад Суда части и „чишћење“ Универзитета од „заостатака фашизма“ и наставника који су „окаљали част“ сматрани неопходним кораком у обнови и почетку рада Универзитета. У друштвено-политичким условима који су се тада развијали, такви су потези били нужни и неизбежни за даљи рад Комисије за обнову, што се може видети и из захтева Суду части, још спочетка 1945, да што пре заврши свој посао, како би се решила персонална питања и омогућила припрема за почетак рада факултета.⁴³

Током лета 1945. године, Комисија за обнову и Министарство просвете су наставили да решавају персонална питања Универзитета, отпуштајући поједине нас-

тавнике без права на припадљности и пензионисујући професоре који су напустили седамдесет година живота.⁴⁴ Још од почетка године, на факултетима су вршена предузимања наставног и осталог особља, а јасно је да се то морало решавати у складу са „интересима народа и НОБ-а“ тако да су појединци, који нису испуњавали услове, остављани без службе.⁴⁵

Поменимо и да је о судбини неких професора одлучивао Војни суд. У групи од сто пет лица оптужених за ратне злочине, крајем новембра 1944. године, стрељани су Илија Пржић, ванредни професор, и Бранко Поповић, редовни професор Београдског универзитета. Они су осуђени као „издајници и непријатељи народа“ и „одани сарадници окупатора“, а поред смртне казне, заувек су им одузета часна права и конфисковна им је целокупна имовина. И. Пржић је у пресуди окарактерисан као „близак сарадник и саветодавац Аћимовића и члан Недићевог Државног савета“, а Б. Поповић као „најближи сарадник Недићевог министра Јонића“ (Велибор Јонић, министар просвете, прим Д. Б.). Војни суд је, поред тога, професоре Николу Поповића и Милоша Тривунца задржао у затвору.⁴⁶

Понашање професора током окупације је, и пре одлука Суда части, разматрала и Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. У саопштењу

⁴² АС, БУ, Досијеа, фасц. 1, бр. 99, досије Павла Васића; АС, МП НРС, Досијеа, фасц. 4, бр. 57, досије Павла Васића; АС, фонд Комитета за научне установе, Универзитет и велике школе НРС, фасц. 26, Извештај Комитета КПС Рударског факултета, 9. април 1949.

⁴³ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Комисија – Суду части, бр. 369, 21. фебруар 1945.

⁴⁴ АС, БУ, Комисија, фасц. 2, одлуке о пензионисању, бр. 6728 и даље, 15. јун 1945; Исто, решење о отпуштању, бр. 6725, 14. јун 1945.

⁴⁵ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Медицински факултет – Комисији, пов. бр. 1, 24. јануар 1945.

⁴⁶ АС, БУ, Комисија, фасц. 2, Комисија – Комисији за признавање испита и диплома, бр. 1290, 4. јун 1945; „Саопштење Војног суда Првог корпуса НОВЈ о суђењу ратним злочинцима у Београду“, *Политика*, ХЛI, 11828 (Београд, 27. новембар 1944), 1. Николу Поповића, бившег ректора, Суд части је, као што смо рекли, уклонио са Универзитета, а касније је осуђен на шест година лишавања слободе, принудни рад и три године губитка политичких и грађанских права, „Пресуда Николи Поповићу бившем ректору Универзитета под окупацијом“, *Глас*, III, 261 (Београд, 12. мај 1946), 5.

Комисије, марта 1945. године, неколицини професора Београдског универзитета (Н. Поповић, В. Чајкановић, Р. Грујић, Б. Поповић, М. Градојевић, Никола Радојчић, М. Васиљевић и Душан Поповић) замерено је што су као чланови саветодавног одбора учествовали у стварању „Српског цивилног плана“ Недићеве владе. Они су сарађивали у том „фашистичком, псеудонаучном, издајничком делу“, тражећи уклапање Србије у немачки „нови поредак“ и позивајући српски народ да мирно трпи и да не пружа отпор, што је окарактерисано као „груба повреда националне части, издаја свог народа и помоћ окупатору“, због чега су морали бити строго кажњени.⁴⁷ Тако је и било, будући да су скоро сви наведени наставници удаљени са Универзитета одлуком Суда части маја 1945. године, а неки су, као што смо видели, сносили и далекосежније последице.

Комисија за обнову није провери понашања током окупације подвргавала само наставнике. По наредби Комисије, факултети су формирали одборе који су испитивали рад и држање административног, техничког и послужитељског особља. Одбори су завршили са радом априла 1945. године, али су и касније наставници и службеници који су се враћали из заробљеништва имали обавезу да се јаве Суду части или одговарајућем одбору и тек после иследног поступка о понашању за време окупације, могли су да буду преузети у службу.⁴⁸ Све су те процедуре представљале само део припрема за почетак рада Универзитета, кога су у новом систему чекали и нови задаци.

Студенти и Комисија за признавање испита, диплома и семестара стечених током окупације

Ни студенти, који су се после завршетка рата, лета 1945. године, убрзано окупљали на факултетима, нису избегли преиспитивање живота и рада током окупације од стране Комисије за обнову и њених органа. У јулу и августу је демобилисан велики број војника Југословенске армије, међу којима је било много ђака и студената, који су потом пристизали у Београд, распитивали се о стању на Универзитету и укључивали у његову обнову, очекујући почетак предавања.⁴⁹ Њих су дочекали радови на сређивању факултета, прилагођавање на мирнодопске услове живота у граду, партијске и народнофронтоске активности и строга контрола деловања и опредељења током ратних година.

Иако на Београдском универзитету, упркос покушајима српске владе под окупацијом, од 6. априла 1941. године није било редовних предавања и вежби, студентима старијих година је било омогућено да полажу испите и дипломске испите, а појединцима и да бране докторске дисертације. Поменимо да је октобра 1942 на Универзитету испите пријавило седамсто двадесет осам, а дипломирало двеста шездесет пет студената, и да је положен хиљаду седамдесет један од хиљаду петсто тридесет три пријављена испита. Већ фебруара 1943, када је омогућен излазак на испит са бар четири оверена семестра, хиљаду триста четрдесет четири

⁴⁷ „Творци окупационог Српског цивилног плана – издајници свог народа“, *Политика*, XLII, 11951 (Београд, 22. март 1945), 4.

⁴⁸ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Комисија – Деканату Медицинског факултета, бр. 600, 23. март 1945; Исто, Комисија – Деканатима, бр. 861, 23. април 1945; Исто, фасц. 4, Ректорат – Суду части, бр. 3119, 24. октобар

1945; Исто, Ректорат – МП НРС, бр. 3638, 31. октобар 1945. Видети и: „Izveštaj o radu komisije za obnovu Univerziteta od 27. aprila 1945“, *Zapiski i izveštaji 1945-1948*, 20; Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 183; Исти, *Обнова Универзитета...*, 269.

⁴⁹ Петрановић, Бранко. *Југославија на размеђу 1945-1950* (Подгорица, ЦАНУ, 1998), 185.

кандидата је пријавило две хиљаде петсто четрдесет испита и положило хиљаду шесто деведесет један, а четиристо шест студената је дипломирало.⁵⁰

Комисија за обнову је, још почетком 1945. године, покренула питање признавања семестара, положених испита и диплома стечених на Београдском универзитету од 6. априла 1941. до 20. октобра 1944. и заузела чврст став да их треба поништити. Сматрало се да су током окупације семестре оверавали, испите полагали и дипломе стицали само окупаторима блиски и проверени студенти, „полицијски агенти“, „вечити студенти“, који нису били солидарни са борбом и патњама свог народа па су искористили ванредне прилике и неквалификованост испитивача да стекну дипломе, јер их у редовним приликама никада не би заслужили. Поништавање је, по мишљењу Комисије, значило одбрану „части и достојанства“ Универзитета. И државни и просветни органи су се слагали да теба поништити испите и дипломе које су поједини студенти стицали у ратним приликама, са „скоро никаквим знањем“, док су се њихови другови борили у НОР-у или патили у заробљеништву.⁵¹

Пошто су током рата студенти полагали испите и завршавали факултете и на осталим универзитетима у земљи, као и у другим окупираним и непријатељским земљама, то питање је требало решити на општем нивоу. Циљ је био казнити појединце који се нису солидарисали са народноослободилачком борбом и који су учествовали у животу и раду који је организовао окупатор и тако спречити „фашистичке остатке“, неговане

током окупације, да продру на „нови универзитет“.

Маја 1945. године, Министарство просвете НР Србије, на основу Упутства Министарства просвете ДФЈ, донело је Уредбу о непризнавању диплома, испита и семестара стечених на универзитетима и високим школама за време окупације, која је прописивала да се испити, семестри и дипломе стечени у окупаторским и окупираним земљама током рата пониште, али и да се образују специјалне комисије које их могу признати на основу општих услова рада, одслушаних предавања и обављених вежби, као и на основу стручности испитне комисије. Могућност признавања испита и диплома није важила за студенте који су служили у „издајничким војним формацијама Недића, Љотића, Драже Михајловића, Павелића“. Студенти којима нису признати испити су добијали могућност да их полагају у одређеним роковима, а признате дипломе је требало заменити новим.⁵²

На основу уредбе, на Београдском универзитету је 28. маја основана Комисија за доношење одлука о признавању, односно непризнавању диплома, испита и семестара стечених под окупацијом. Сачињавали су је наставници и асистенти (Милан Бартош, Нико Миљанић, Стефан Ђелинео, Ђурађ Бошковић и Васка Московљевић, коју је заменио Живан Сечански) и студенти Универзитета (Ратомир Ђулаковић и Нада Стојановић).⁵³

Започевши с радом почетком јуна 1945. године, Комисија је ујурбано радила током лета. Прво су из деканата факултета прикупљани подаци о студентима који су

⁵⁰ Борковић, Милан. „Школовање једног дела студената Београдског универзитета за време другог светског рата (1941-1944)“, *Београдски универзитет...*, 271-272.

⁵¹ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Комисија – Повереништву, бр. 253, 5. фебруар 1945; АС, МП НРС, фасц. 154, бр. 346, 7. фебруар 1945.

⁵² За Упутство Министарства просвете ДФЈ видети: АСЦГ, 313-2, бр. 647, 20. април 1945. Републичка уредба је донета 11. маја, а објављена у: *Службени гласник НР Србије* (Београд, бр. 12, 20. мај 1945), 153-154; и *Политика*, XLII (Београд, бр. 11978, 13. мај 1945).

⁵³ АС, МП НРС, фасц. 156, бр. 1666, 29. мај 1945.

после 6. априла 1941. наставили да уписују семестре и полагају испите, а и самим студентима преко радија и штампе је упућен позив да деканатима што пре доставе пријаве са подацима о животу и раду током окупације. У супротном је забрањено аутоматским поништавањем семестара, диплома и испита.⁵⁴

Пошто су студенти подносили деканатима тражене податке, а ови их прослеђивали Комисији, она је спискове и изјаве студената слала среским повереништвима ОЗН-е, тражећи проверу података и детаљне извештаје о држању сваког студента под окупацијом и после ослобођења. ОЗН-а је вршила проверу и давала шаблонизирание карактеристике студената са свог подручја, истичући њихов став према НОП-у и новој власти, евентуалну сарадњу са Немцима или „домаћим издајницима“, држање после окупације, често се дотичући и личног и породичног живота појединца. Као пример наводимо следећу карактеристику: „Мојић Миланка, студент Филозофског факултета, за време окупације је живела у Паланци где је дошла као избеглица из Скопља. За време окупације је живела неморално и имала односе са свим окупаторским слугама. Позната је као противник НОП-а, а брат јој је отишао са четницима Драже Михајловића. Од ослобођења држи се резервисано, скоро непријатељски (отворено).“⁵⁵

Комисији су у раду помагали и сами студенти, а често и наставници и асистенти, који су, преко Акционог одбора

или директно, слали доставе о понашању својих колега током окупације, као и о начину на који су полагали испите, сматрајући да испуњавају своју „дужност“. Пример су асистенти Пољопривредно-шумарског факултета, Тома Бунушевац и Милутин Б. Симоновић, који су сматрали својом „дужношћу“ да поимнице оптуже десет студената тог факултета за сарадњу са „непријатељима и издајницима“, за рад против НОП-а, црну берзу, за потплаћивање приликом полагања испита, користећи при том низ личних увреда („неинтелигентан“), идеолошко-политичких дисквалификација („дражиновац“, „реакционар“) и произвољних и неаргументованих оцена.⁵⁶ Тек на крају, Комисија је, поред полицијских карактеристика, достава и пријава, тражила и мишљења истакнутих професора о стручности и квалитету испитних комисија пред којима су кандидати полагали.

Располажући тим подацима, Комисија је доносила одлуку о признавању или непризнавању испита за сваког појединца, наводећи испите који нису признати као и разлоге таквог чина. Разлози су могли бити: утицај окупатора на испитну комисију, утицај окупатора на кандидата и нестручност комисије. Већ на првој седници, 6. јуна, када је Комисија конституисана и када је изабран председник (Стефан Ђелинео), размотрена су шездесет четири случаја са Филозофског факултета и одмах донете одлуке о поништавању, или су затражени додатни подаци од ОЗН-е.⁵⁷ Комисија је одлучивала и о стручним

⁵⁴ АС, БУ, Комисија за доношење одлука о признавању односно непризнавању диплома, испита и семестара стечених под окупацијом (Комисија за признавање...), фасц. 1, Комисија за признавање – свим деканатима, бр. 1, 2. јун 1945; Исто, Правни факултет – Комисији за признавање, бр. 596, 5. јун 1945; Исто, Пољопривредно-шумарски факултет – Комисији за признавање, бр. 501, 4. јун 1945; Исто, бр. 23, 11. јун 1945; *Борба*, III,

141 (Београд, 12. јун 1945), 4.

⁵⁵ Исто, ОЗН-а – Комисији за признавање, бр. 296/45.

⁵⁶ Исто, Комисији за признавање, 12. септембар 1945.

⁵⁷ Исто, Записник са прве седнице Комисије за признавање, 6. јун 1945; Исто, Комисија за признавање – МП НРС, бр. 89, 28. јун 1945.

државним испитима, асистентским испитима и докторатима стеченим за време окупације, признавајући их, поништавајући их због „сарадње са окупатором“ или одлажући одлуку због непотпуних података.⁵⁸

Иако је Комисија тежила брзом завршетку рада, ускоро је постало јасно да ће, што због обимности што због спорости факултета и органа власти на том послу, он потрајати много дуже. Тако је Комисија наставила са радом и после почетка предавања на Универзитету, а ревизија и поништавање диплома и испита, те решавање жалби по ранијим одлукама, вршени су и наредних година, па и почетком педесетих, када су формиране и посебне факултетске комисије са тим задатком.⁵⁹

И Комисија за признавање испита, диплома и семестара је имала задатак да спроводи „револуционарну правду“, схватања победничке партије и одбрану „тековина НОБ-а“, те да успоставља нова мерила вредности. Требало је поништити сваки резултат рада студената током окупације, под сумњом да је остварен захваљујући блискости и сарадњи са окупатором, те спречити да се ти резултати пренесу у нови период рада Универзитета. Посреди је, истовремено, била и прилика да се жигосу студенти чије понашање у рату није одговарало интересима НОП-а и КПЈ, те да се пред њих поставе бројне препреке, да се над њима спроводи контрола, а касније и репресија. Преиспитивање прошлости студената и њиховог понашања током окупације било је засновано на подацима моћне и

свуда присутне ОЗН-е, те на доставама и потказивањима, која су често била нетачна и злонамерна. Такво стање на Универзитету, из перспективе студената, значило је ширење несигурности и страха, а са гледишта органа власти, партијских организација и њених трансмисија, нужан процес „чишћења од фашистичких остатака“ уочи отварања Универзитета у новим условима.

Крај рада Комисије за обнову и упис студената на Универзитет

Све наведене активности Комисије за обнову су биле усмерене на упис и почетак рада Универзитета. До лета 1945, рат је био завршен, друштвено политичка ситуација се почела стабилизovati, окупио се довољан број наставника и студената, прикупљени су подаци о материјалној штети, обновљени најнужнији капацитети, сређене просторије на факултетима и институтима, набављени најнужнији инвентар и наставна средства и спроведено преиспитивање живота и рада наставника и студената током окупације и „чишћење“ Универзитета од „фашистичких остатака“. Комисија је привела свој рад крају и могла је да уступи место редовним универзитетским органима.

На скупу наставника 28. августа 1945, извршен је избор ректора и проректора, на основу Уредбе о универзитетским властима и наставном особљу Универзитета у Београду, донете 16. августа.⁶⁰ Акламацијом су изабрани ректор Стеван Јаковљевић, дотадашњи председник Комисије, и проректор Душан Не-

⁵⁸ Исто, бр. 1697, 13. новембар 1945; Исто, бр. 106, 25. јануар 1946.

⁵⁹ Исто, Комисија за признавање – МП НРС, бр. 88/45; АС, МП НРС, фасц. 157, Извештај о раду одељења за науку, 1-15. јул 1945; АС, БУ, фасц. 84; АС, Комитет

НРС, фасц. 24; АС, фонд Министарства за науку и културу НРС, фасц. 27, бр. 11711, 5. октобар 1950.

⁶⁰ *Службени гласник Србије*, I, 25 (Београд, 18. август 1945), 369.

дељковић, обојица професори Филозофског факултета.⁶¹ Било је јасно да руководиоци те установе морају бити блиски новим властима – проректор Недељковић је био пред-ратни члан КПЈ, а ректор Јаковљевић сматран за „напредног интелектуалца“ који је, близак комунистима, одговарао мерилима антифашизма и народноослободилачке борбе, али и био прихvatљив за наставника Универзитета и компетентан и стручан за вођење највише просветно-научне установе (о његовој погодности за обе стране – Партију и Универзитет – говори и чињеница да је за ректора биран и наредних пет година, све до 1950.). Треба поменути да је сам Агитпроп ЦК КПС унапред одредио Јаковљевића за положај ректора и био спреман да поништи и измени процедуру избора ректора и декана уколико изабрани појединци не буду одговарали интересима Партије.⁶²

Тако је Комисија за обнову крајем августа престала да постоји, а Ректорат и новоизабрани деканати су преузели руковођење Универзитетом, са основним задатком да организују упис студената и почетак предавања.⁶³ И сама Комисија је у претходном периоду, још од почетка 1945. године, вршила разне конкретне припреме за организовање уписа (израда пријава, индекса, ђачких листова...), па је на факултетима који су давали најпотребнији кадар (Медицински, Вете-

ринарски, Технички) чак спровела скраћену наставу са старијим студентима и формирала Одбор за почетак рада Универзитета.⁶⁴ Покушај да још 1. априла отпочну упис и редовна настава на свим факултетима није успео, јер је рат још увек трајао, а стање на Универзитету није било сређено и број студената је још увек био мали.⁶⁵

Ти услови су се стекли у јесен 1945. године, до када су решена многа државна и друштвена питања, извршена нужна обнова Универзитета, а новоизабрани универзитетски органи почели да раде на припреми уписа и уласку студената у учионице. Први задатак је био проценити расположиве просторне и кадровске капацитете факултета и ускладити их са бројем заинтересованих студената, па тек онда приступити упису.

Октобра 1945. је утврђено да број наставника и асистената није довољан (триста двадест три наспрам петсто седамдесет седам, колико их је било априла 1941. године) и да је много упражњених катедри и предмета. Одмах су предузете мере, са мање или више успеха, да се упражњена места попуне путем конкурса или довођењем стручњака из иностранства, мада је било јасно да ће се тешко надокнадити недостатак предавачког кадра и ускладити број наставника са бројем студената.⁶⁶ То су били проблеми Универзитета и у наредним годинама.

⁶¹ АС, БУ, фасц. 54, Записник Универзитетске скупштине, 28. август 1945; *Политика*, XLII, 12072 (Београд, 29. август, 1945), 5; *Борба*, III, 210 (Београд, 29. август 1945), 3.

⁶² АС, фонд ЦК КПС, Агитпроп, фасц. 1.

⁶³ АС, БУ, Комисија, фасц. 3, Комисија – МП НРС, бр. 2507, 28. август 1945; Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 186; Исти, *Обнова Универзитета...*, 270.

⁶⁴ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, Повереништво – Комисији, бр. 909, 31. март 1945; Исто, бр. 528, 17. март 1945; Исто, фасц. 2; АС, МП НРС, фасц. 157, Извештај о раду одељења за науку 1-15. август 1945. Штампа је извештавала са отварања Медицинског [*Борба*, III, бр. 132, Београд, 2. јун 1945, 4; *Политика*, XLII, 11997 (Београд, 3. јун

1945), 7] и Техничког факултета, *Политика*, XLII, 12062 (Београд, 17. август 1945), 5.

⁶⁵ АС, БУ, Комисија, фасц. 1, бр. 697, 9. март 1945. и бр. 770, 771, 772, 16. март 1945. Видети и огласе у *Политици* и *Борби* током друге половине марта 1945.

⁶⁶ АС, БУ, фасц. 1, Број наставног и помоћног наставног особља на Београдском Универзитету; Исто, фасц. 3, Ректорат – деканатима, бр. 3301, 3. октобар 1945; Исто, Ректорат – Рачуноводству, бр. 3319, 4. октобар 1945; Исто, фасц. 4, Конкурси факултета упућени Ректорату, 5. октобар 1945. Видети и објављене конкурсе у: *Политика*, XLII, 11130-11132 (Београд, 4. 5. и 6. октобар 1945).

Надлежним органима је било познато да ће бити много студената који ће желети да се упишу, те су још пре почетка уписа покушали да бар приближно сазнају спремност и могућности појединих факултета за пријем нових кандидата, њихов број и интересовања. Факултети су при том форсирали да што више прошире своје капацитете, зарад потребе за стручним кадром и жеље за „демократизацијом“ школства. Тако су се процене броја места на Универзитету увећавале, од три хиљаде осамсто нових студената у августу, преко пет хиљада четиристо средином септембра, до шест хиљада петсто почетком октобра 1945.⁶⁷ Средином септембра, истовремено, позвани су сви да се пријаве факултетима које желе да упишу, не би ли се бар приближно одредио број потенцијалних кандидата. По резултатима тог „прелиминарног уписа“, пријавило се десет хиљада осамдесет седам нових и три хиљаде четиристо четрдесет пет старих студената, дакле, укупно тринаест хиљада петсто тридесет два студента, што је било далеко више од најоптимистичнијих процена факултетских капацитета и кадровских и техничких могућности.⁶⁸

После тих припрема, крајем октобра, објављен је упис и формиране су универзитетска и факултетске комисије за пријем студената, које су чинили декани факултета,

наставници, студенти и представници надлежних државних органа.⁶⁹ Упис старих слушаца је трајао од 25. до 30. октобра, а настава је почела 1. новембра, док су се нови студенти уписивали током новембра, а са радом почели 1. децембра. У конкурсу је истакнуто да првенство имају борци народноослободилачке војске и Југословенске армије, деца чији су родитељи жртве фашистичког терора, одлични и врло добри ученици, те матуранти старијих годишта. Учешће у рату је био критеријум који је већ тада постављен као најважнији, а на Универзитету је опстао и много година касније. Кандидати који су долазили из армије имали су обавезу да, уз осталу документацију, обавезно поднесу и потврду о отпуштању из војске, која им је омогућавала упис и давала предност.⁷⁰

Од документације за упис су били потребни: школска сведочанства, индекс, ђачки, пријавни и статистички лист и, што је било посебно важно, анкетни лист, у коме је сваки кандидат лично морао да одговори на низ питања о понашању и раду током окупације (где је живео, чиме се бавио, да ли је сарађивао са окупаторским властима, да ли је прогоњен итд).⁷¹ Циљ анкете је био, очигледно, да спречи упис појединаца који су током рата припадали непријатељским покретима или отворено сарађивали са окупатором.

⁶⁷ АС, БУ, Комисија, фасц. 3, Комисија – МП НРС, бр. 2239, 10. август 1945; Исто, МП НРС – Ректорату, бр. 3111, 13. септембар 1945; Исто, Ректорат – деканатима, бр. 2907, 14. септембар 1945; Исто, Ректорат – МП НРС, бр. 2907, 21. септембар 1945; Исто, Ректорат – деканатима и МП НРС, бр. 3301, 5. октобар 1945; Исто, фасц. 4, Медицински – Министарству здравља, бр. 3924, 1. новембар 1945.

⁶⁸ Исто, фасц. 3, МП НРС – Ректорату, бр. 3105, 8. септембар 1945; Исто, Ректорат – МП НРС, бр. 2696, 15. септембар 1945. Видети и: Митровић, М. *Рад комисије за обнову...*, 186.

⁶⁹ АС, БУ, Комисија, фасц. 4, Ректорат – деканатима

и министарствима, бр. 3514, 22. октобар 1945; Исто, Пољопривредно-шумарски – Ректорату, бр. 1255, 26. октобар 1945; Исто, Правни – Ректорату, бр. 990, 30. октобар 1945; итд.

⁷⁰ АС, БУ, Комисија, фасц. 4, бр. 3405/45; АСЦГ, 313-4, Ректорат – МП ДФЈ, бр. 3501, 19. октобар 1945; АСЦГ, 313-1, Министарство народне одбране – МП ДФЈ, пов. бр. 909, 26. октобар 1945. „Почетак рада на универзитету у Београду и упис студената“, *Политика*, ХЛП, 255 (Београд, 21. октобар 1945), 6. Видети и: Павловић, М. *Op. cit.*, 242.

⁷¹ АС, БУ, Комисија, фасц. 4, Ректорат – деканатима, бр. 3631, 30. октобар 1945; Исто, Анкетни лист.

То је била и највећа преокупација партијских и њима потчињених државних органа на Универзитету. Контролу уписа су вршиле поменуте уписне комисије, које су прегледале пристиглу документацију, посебно анкетне листове, проверавале податке преко државних и полицијских органа, испитивале сумњиве случајеве и класификовале кандидате по учешћу у НОБ-у. Комисије су радиле уз помоћ Акционог одбора студената, под сталним надзором и утицајем партијске организације на Универзитету и по упутствима саме Митре Митровић-Ћилас, министра просвете и члана ЦК КПС.⁷² Партијска организација Универзитета, преко ЦК КПС, тражила је од Окружних комитета податке о партијцима, скојевцима и осталим кандидатима који су се пријавили за упис. Комитети су слали тражене податке и мишљење да ли појединац треба да студира или не, руководећи се његовим држањем за време окупације и радом после ослобођења. У кратким, шаблонским карактеристикама, дат је однос према НОП-у, КПЈ, НФ, новој власти, Равногорском покрету, љотићевцима, при чему је симпатизерима и сарадницима „непријатељских и издајничких формација“ и противницима „послератне стварности“ ускраћено право на студије.⁷³ Иако мишљење Окружних комитета можда није увек узимано у обзир, оно сведочи о механизму пријема на Универзитет, то јест о идеолошким критеријумима уписа. Главни арбитар у том систему била је Партија, која је доносила и мењала одлуке примењујући мерила идеолошко-политичке подобности,

одбране „тековина НОБ-а“, „чисте прошлости“, и „револуционарног морала“, а ослањајући се на карактеристике, доставе, те рад и мишљење државних и партијских органа, ОЗН-е, масовних организација и самих студената. Већ при првом упису су примењени ти критеријуми и поступак, уневши несигурност, страх, притисак, стални надзор, роварење по прошлости и приватности појединца, али и могућност злоупотреба, лажних достава и оптужби, а потом и честа ревидирања одлука наредних година.

Уз такву процедуру, у којој је доминирала Партија, одвијао се први послератни упис на Београдском универзитету. Предвиђени рокови су продужени, због студената који су долазили из војске и из других република, а мењане су и предвиђене квоте уписа на појединим факултетима, најчешће због интервенција и потреба земље за стручњацима одређених профила (пример министра пољопривреде Васе Чубриловића и Пољопривредно-шумарског факултета).⁷⁴ Регуларан упис је завршен до 23. новембра, али су врата Универзитета и касније остала отворена за закаснеле студенте, повратнике из армије и стипендисте других република. Због накнадног уписа, те непрецизне и различите евиденције, не може се тачно одредити број уписаних студената у школску 1945/1946. годину. Подаци се крећу између десет хиљада четиристо дванаест (четири хиљаде шест старих и шест хиљада четиристо шест нових студената) и једанаест хиљада триста осамдесет девет студената.⁷⁵

⁷² ИАБ, ГК, фасц. 516, Извештај Акционог одбора Београдског универзитета за октобар 1945.

⁷³ Исто, фасц. 475, ОК Зајечар – ЦК КПС, бр. 81, 28. новембар 1945.

⁷⁴ АС, БУ, Комисија, фасц. 4, МП БиХ – Ректорату, бр. 7446, 26. новембар 1945; Исто, МП ЦГ – Ректорату, бр. 4560, 29. новембар 1945; Исто, МП НРС – Ректорату,

бр. 5982, 14. новембар 1945; Исто, Пољопривредно-шумарски – Ректорату, бр. 1636, 4. децембар 1945; Исто, Ректорат – Пољопривредно-шумарском, бр. 4006, 5. децембар 1945.

⁷⁵ АСЦГ, 313-11; *Народни студент*, I, 1 (Београд, 26. фебруар 1946), 3; АС, БУ, фасц. 54, Извештај ректора на 2. скупштини Универзитета, 8. октобар 1946; Павловић, М. *Op. cit.*, 243.

Подаци из пописа од 6. децембра 1945. године, непосредно по почетку рада Универзитета, доносе број од десет хиљада деветсто седам уписаних студената и њих, разврстане по факултетима, уз раније процене броја места на Универзитету, дајемо у табели 3:⁷⁶

Почетак рада Универзитета и деловање Комунистичке партије

Тако је, после четири године рата, рушења и страдања, те након једногодишњег периода обнове и сређивања, Београдски универзитет коначно отворио своје слушаонице и отпочео са редовним предавањима и вежбама. Настава за старије студенте је почела 1. новембра, а за нове 10. децембра 1945. године. Факултети су почетак рада обележавали свечаним академијама, о којима је извештавала београдска штампа.⁷⁷ Тиме су били крунисани напори државних и универзитетских власти, руководстава факултета, наставника, Акционог одбора студената и партијске организације и тиме је извршен задатак који је био стављен пред Комисију за обнову Универзитета годину дана пре тога.

Крајем 1945, са радом је почело осам факултета. Поред седам предратних факултета, који су обнављани и припремани за рад још од новембра 1944. године, када је формирана Комисија за обнову и када су

постављени вршиоци дужности декана (Филозофског, Правног, Техничког, Медицинског, Богословског, Пољопривредно-шумарског и Ветеринарског), на Београдском универзитету је са радом почео и новоосновани Фармацеутски факултет. Због потреба војске, али и због недостатка апотекарског кадра, Фармацеутски одсек Медицинског факултета је, Законом о оснивању Фармацеутског факултета, од 19. октобра 1945. године, издвојен као засебан факултет, који је до краја године организован и припремљен за почетак рада заједно са осталим универзитетским установама.⁷⁸ То су биле само почетне промене у структури и организацији, које су настављене и касније, оснивањем нових факултета, одсека и група, а које су усмераване политичким и идеолошким поставкама владајуће партије, као и привредним потребама новог друштва у изградњи.

После почетног периода нужне обнове, који је резултирао почетком рада, Универзитет је и касније наставио да санира ратну штету, поправља зграде, сређује и проширује просторије, набавља материјал и решава кадровске проблеме. Факултети су се одмах суочили са тешкоћама, које су их пратиле током наредних година, а решаване су с великим напорима и импровизацијама. То су, пре свега, били недостатак простора,

⁷⁶ АСЦГ, фонд Министарство за науку и културу ФНРЈ, 316-117, Резултати пописа Универзитета – факултета за летњи семестар 1945/46. школске године. Додатак на Медицинском представљају студенти уписани на тек основани Фармацеутски факултет, а уз број заинтересованих, у загради је дат број нових полазника.

⁷⁷ АСЦГ, 313-8, Деканат Техничког – МП ФНРЈ, бр. 2853, 4. децембар 1945, Позивница на свечано отварање факултета; *Борба*, III, 297 (Београд, 7. децембар 1945), 4; „Правни факултет отпочео је рад“, *Политика*, XLII, 12130 (Београд, 4. новембар 1945), 5; „Свечана академија поводом отварања Правног факултета“, *Борба*, III, 268

(Београд, 5. новембар 1945), 3; „Отварање Техничког факултета“, *Политика*, XLII, 12158 (Београд, 5. децембар 1945), 4 и *Борба*, III, 294 (Београд, 4. децембар 1945), 4. О писању осталих београдских листова о упису и отварању Универзитета видети: Димић, Љубодраг. „Београдска штампа и обнова Универзитета (октобар 1944 – март 1946)“, *Београдски универзитет*, 287-288.

⁷⁸ *Службени гласник Србије*, I, 35 (Београд, 27. октобар 1945), 595; АС, БУ, Комисија, фасц. 4, Ректорат – МП НРС, бр. 3905, 24. новембар 1945; Исто, Ректорат – Фармацеутском факултету, бр. 3746, 24. новембар 1945.

	Број нових места			Интересовање	Уписано
	август	септембар	октобар	септембар	децембар
Филозофски	400	1.000	1.500	1.358	1.542
Правни	1.000	1.000	1.500	2.124	3.139
Технички	1.550	1.500	1.500	3.214	2.138
Медицински	-	1.200	800	4.790	1.738+286
Пољо-шумар.	200	200	500	1.471	1.325
Ветеринарски	500	500	500	408	565
Богословски	150	100	200	167	174
Универзитет	3.800	5.400	6.500	13.532 (10.087)	10.907

Табела 3

средстава, инструмената, наставног и помоћног наставног кадра, те преоптерећеност постојећих скромних капацитета великим бројем студената и превеликим захтевима које су постављали државни и партијски органи. Током зиме 1945/1946. године, велику невољу су представљали набавка огрева и загревање просторија. Ово је запретило и прекидом рада, али је савладано добијањем дрва и угља преко државних и привредних органа, као и радом омладинских радних бригада, ограниченим грејањем, па чак и наставом у хладним слушаоницама.⁷⁹

У решавању проблема Универзитета, као и у читавом процесу обнове и припреме за почетак рада, значајну улогу је имала универзитетска партијска организација. Већ у периоду оснивања, лета 1945. године,

партијска организација Универзитета се укључила у текуће послове Комисије за обнову и у факултетске управе. Посредством својих ћелија, државних органа, Народног фронта, Акционог одбора, студената скојеваца и комуниста, Партија је настојала да оствари потпун и сталан утицај на састав и рад универзитетских органа, студената и наставника. Партија је током лета радила на омасовљењу и учвршћењу организације, на дефинисању задатака Универзитета и студената у новом систему, помагала Комисији за обнову да испита понашање наставника и студената током окупације, давала предлоге за уклањање са факултета и поништавање диплома и испита, ангажовала студенте и професоре у обнови, контролисала њихове ставове према новој власти, орга-

⁷⁹ АС, БУ, Комисија, фасц. 4, Ректор – Председнику Владе БиХ, 8. децембар 1945; Исто, Ректорат – Министарству

саобраћаја ДФЈ, бр. 3745, 14. новембар 1945; итд; Петрановић, Б. *Обновљени СКОЈ...*, 263-268.

низовала приредбе и манифестације итд. Посебан сектор рада Партије је представљао решавање економских проблема студената, снабдевање и исхрана, здравствена и потпорна заштита, прикупљање намештаја, добровољних прилога и намирница, оспособљавање домова и мензи, налажење додатних станова, помоћ сиромашним студентима и обезбеђивање нужних услова за живот и рад. Стручни, економски и културни рад је спроводио Акциони одбор студената, формиран 16. јуна на првој скупштини. Он је имао посебне секторе, паралелне са партијским (економски, стамбени, културно-просветни, агитација и штампа и др.) којим су руководили и над њима потпуну контролу успоставили Универзитетски биро и његови чланови, задужени за поједине области.

Све наведене активности интензивирале су током јесени 1945. године, када се у Београду окупио велики број кандидата и када је почео упис. Као што је описано, партијске организације и Акциони одбор су били посебно ангажовани током уписа, проверавајући политичку прошлост кандидата, њихово понашање током окупације и после ослобођења, утичући на одобравање или спречавање уписа. У том периоду је растао и број студената комуниста и скојеваца, па су настајале нове ћелије, повећавао се број чланова, а било је и персоналних промена. У септембру су постојале ћелије Техничког, Медицинског (две) и Филозофског факултета, техничког особља и малобројна ћелија професора Универзитета. Тек је било у плану оснивање ћелија Пољопривредно-шумарског,

Правног и Ветеринарског факултета.⁸⁰

Број чланова Партије се повећао, од четиристо четрнаест у новембру на шесто деvedесет шест у децембру, а ћелија на осамдесет, и оне су организационо учвршћене. Истовремено је растао и број кандидата за Партију, као и актива и чланова СКОЈ-а (везаних за партијске ћелије). Због пораста броја ћелија и комуниста, те због почетка рада Универзитета, током новембра месеца, Универзитетски биро је прерастао у организационо виши и значајнији орган, у Универзитетски комитет КПС. Тело од осам чланова, студената, под руководством Вјере Ковачевић, преузло је и наставило све дужности, ингеренције и активности Бироа. Поред започетог рада на обнови факултета, домова и мензи, на економском збрињавању студената, Комитет је све више пажње посвећивао организацији учења, међународним везама, културно-уметничком раду, штампи, агитацији и пропаганди на Универзитету, контролишући живот и рад наставника и студената, диктирајући партијску политику на факултетима, подстичући „борбу“ за стварање кадра на Универзитету ради „изградње социјалистичке привреде и друштва“ итд.⁸¹

После отварања Универзитета, Партија је приступила и оснивању масовне студентске организације, преко које је, у духу народнофронтоске политике, у наредном периоду требало окупљати студенте ради идеолошко-политичког и агитационо-пропагандног деловања на њих, ради решавања економских проблема и органи-

⁸⁰ ИАБ, ГК, фасц. 318, Извештаји Бироа партијске организације Београдског универзитета за август, септембар и октобар 1945; Исто, фасц. 516, Извештаји Акционог одбора студената Београдског универзитета за септембар и октобар 1945; „Извештај partijskog rukovodstva Beogradskog univerziteta, 29. septembar 1945“, *Zapisnici i izveštaji 1945-1948*, 29-30; *Политика*, XLII, 12110

(Београд, 12. октобар 1945); Стојановић-Недељковић, Н. *Op. cit.*, 32-35; Павловић, М. *Op. cit.*, 242.

⁸¹ ИАБ, ГК, фасц. 318, Извештаји Универзитетског комитета за новембар и децембар 1945; Исто, МГ, 4600/МГ 764, сећање Вјере Ковачевић; Стојановић-Недељковић, Н. *Op. cit.*, 32-35.

зовања свих активности на Београдском универзитету, од учења до политичког и културно-уметничког рада. Та организација, Народна студентска омладина, основана је почетком 1946. године,⁸² када су обновљени универзитетски капацитети били увелико у употреби и када је школска година била у пуном јеку, захваљујући напорима и деловању

државних органа, наставника, студената, Партије и, пре свега, Комисије за обнову, као и других универзитетских и факултетских органа, током претходних годину дана, од ослобођења новембра 1944. године до отварања Универзитета и почетка предавања децембра 1945. године.

⁸² „Izveštaj Univerzitetskog komiteta, 5. februar 1946.“, *Zapisi i izveštaji 1945-1948*, 33-34; „НСО на Београдском универзитету“, *Политика*, XLIII, 12197 (Београд, 19. јануар 1946), 4. Видети и: Станковић, Ђорђе. „Народна студентска омладина 1945-1952“, *Студенти и Универзитет 1914-1954* (Београд, Центар за савремену историју Југоисточне Европе, 2000), 186-187.

Dragomir Bondžić*

**”NEW AUTHORITIES”, RESTORATION AND THE BEGINNING OF
THE WORK OF BELGRADE UNIVERSITY
(November 1944 – December 1945)**

Summary

Soon after the liberation of Belgrade in October 1944, the State, the Party and the University bodies started putting forth the efforts to restore the University, to prepare for students to enroll and for classes to begin, at several Faculties. These preparations, as well as the first phase of the restoration, lasted one year, ending in the autumn of 1945 when students enrolled and lectures began. During that period, the main role was played by the Commission for the restoration of the University, which coordinated all the work that had to be done and carried out the tasks assigned by the highest State and Communist Party bodies. The first task was to make an assessment of the material damage sustained by the University during the war, to obtain funds, to repair demolished buildings and to provide the lacking capacities necessary for the beginning of classes and the scientific activities. Furthermore, lecturers needed to be found, and the shortage of personnel created during the war had to be compensated for. It was necessary, also, to create the appropriate conditions for students to enroll and to attend lectures, and to provide the accommodation and food for them, as well. The Communist Party and the State and Student organizations, which were subordinated to it, were working intensively not only on defining the new ideological and political aims of the University, but also on determining the place and the role of the University and its graduates in the new society. At the same time, both teachers and students, wishing to enter the University, were closely monitored. Repressive revolutionary measures were undertaken towards those individuals judged unsuitable because of their views, activities and war-time histories, towards those that were not in tune with the ”new authorities” and the ideology and policy of the Communist Party. Even after the opening of the Faculties and the beginning of classes, in December 1945, the State, the Party and the University bodies continued not only their work on the restoration and the construction of capacities, but also on the ideological and political ”cleansing” and the constant monitoring of teachers and students.

* Dragomir Bondžić, M.A. in History. Institute of Contemporary History, Belgrade.

Dragomir Bondžić*

**”LE NOUVEAU POUVOIR”, LE RENOUVELLEMENT ET LE DÉBUT DES
ACTIVITÉS DE L’UNIVERSITÉ DE BELGRADE
(NOVEMBRE 1944 – DÉCEMBRE 1945)**

Résumé

Tout de suite après la libération de Belgrade, en octobre 1944, les organes de l’Etat, du Parti et de l’Université s’engagent au renouvellement de l’Université et à la création des conditions nécessaires à l’inscription des étudiants et au début des cours aux facultés. Ces préparatifs et ce début de renouvellement dureront un an et se termineront par l’inscription des étudiants et le début des cours en automne 1945. Le rôle principal durant cette période sera tenu par la Commission pour le renouvellement de l’Université qui coordonnera les activités liées au renouvellement et réalisera les tâches assignées par les organes étatiques dirigeants ainsi que par les corps centraux du Parti communiste. La première tâche sera d’évaluer les dégâts matériels infligés à l’Université au cours de la guerre et d’assurer les capacités nécessaires pour le début des activités d’enseignement et scientifiques. Il faudra alors rassembler le corps enseignant et combler le manque de cadres apparus pendant la guerre et créer ensuite les conditions pour l’inscription des étudiants aux facultés, leur logement, leur alimentation et le suivi des cours. Parallèlement à ces activités, le Parti communiste et ses cellules étatiques et étudiantes développeront des activités intenses aux fins de définir les nouveaux objectifs idéologiques et politiques de l’Université, ainsi que de la place et du rôle que l’Université et les cadres supérieurs devront avoir dans la nouvelle société. Dans le même temps, on procédera à un contrôle strict des enseignants et étudiants désireux de s’inscrire à l’Université et l’on appliquera des mesures révolutionnaires répressives vis-à-vis de ceux dont les positions, activités et le passé guerrier étaient opposés au ”nouveau pouvoir” ainsi qu’à l’idéologie et à la politique du Parti communiste. Après l’ouverture des facultés et le début des cours en décembre 1945, l’Etat, le Parti et l’Université poursuivront leurs activités aussi bien au niveau du renouvellement matériel et de l’édification des capacités qu’au ”nettoyage” idéologique et politique et au contrôle de la vie et des activités du corps enseignant et des étudiants.

* Dragomir Bondžić, titulaire d’un Mastère en histoire, Institut de l’histoire contemporaine, Belgrade.

ЛИТЕРАТУРА:

Архивски извори:

- Архив Србије – Железник, фондови: Београдски универзитет (Ректорат, Комисија за обнову, Комисија за доношење одлука о признавању односно непризнавању диплома, испита и семестара стечених под окупацијом); Министарство просвете НР Србије; Комитет за научне установе, Универзитет и велике школе НР Србије; ЦК СКС, Управа за агитацију и пропаганду.
- Архив Србије и Црне Горе, фондови: Министарство просвете ДФЈ; Министарство за науку и културу ФНРЈ; Президијум Народне скупштине ФНРЈ.
- Историјски архив Београда, фондови: Мемоарска грађа; Градски комитет КП.

Објављени извори:

- *Велика антифашистичка народноослободилачка скупштина Србије, 9-12. новембар 1944* (Београд, Просвета, 1944).
- *Zapisnici i izveštaji univerzitetskog komiteta KPS 1945-1948*, priredili Đorđe Stanković i Momčilo Mitrović (Beograd, Centar za marksizam Univerziteta, 1985).

Штампа:

- *Политика*, новембар 1944 – децембар 1945.
- *Борба*, новембар 1944 – децембар 1945.
- *Службени гласник НР Србије*, 1945.
- *Народни студент*, бр. 1, 26. фебруар 1946.
- *Глас*, бр. 261, 12. мај 1946.

Књиге и чланци:

- **Борковић, Милан.** „Школовање једног дела студената Београдског универзитета за време другог светског рата (1941-1944)“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1983).
- **Димић, Љубодраг.** „Београдска штампа и обнова Универзитета (октобар 1944 – март 1946)“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1983).
- Димић, Љубодраг. „Универзитет и културна политика“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији II*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1986).
- Dimić, Ljubodrag. *Agitprop kultura 1945-1952, Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji* (Beograd, Rad, 1988).
- **Живковић, Никола.** „Пљачка и оштећење Београдског универзитета у Другом светском рату“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1983).
- **Митровић, Момчило.** „Рад комисије за обнову Београдског универзитета“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1983).
- Митровић, Момчило. „Прилог изучавању материјалног положаја универзитета 1945-1948. године“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији II*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1986).
- Митровић, Момчило. „Обнова Универзитета 1944-1947“, *Универзитет у Београду 1838-1988*, Зборник радова (Београд, Универзитет у Београду, 1988).

- Митровић, Момчило. *Изгубљене илузије, прилози за друштвену историју Србије 1944-1952* (Београд, Институт за новију историју Србије, 1997).
- Mitrović, Momčilo. „Beograd 1944-1950, Neki aspekti društvenog života“, *Istorija 20. veka*, XVIII, 1 (Beograd, 2000).
- **Михајловић, Борислав Михиз.** *Аутобиографија о другима*, књига I (Београд, БИГЗ, 1990).
- **Павловић, Момчило.** „Београдски универзитет и револуционарне промене 1945. године“, *Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас II*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1989).
- **Petranović, Branko.** *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove* (Beograd, Institut za savremenu istoriju, 1969).
- Petranović, Branko. „Obnovljeni SKOJ u političkom sistemu Beograda (oktobar 1944 – novembar 1945)“, *Zbornik radova o studentskom i omladinskom revolucionarnom pokretu na Beogradskom univerzitetu* (Beograd, Univerzitetski odbor za proslavu 50 godina SKJ i SKOJ, 1970).
- Петрановић, Бранко. „Обнова у Београду 1944-1945“, *Годишњак града Београда XVII* (Београд, Музеј града Београда, 1970).
- Petranović, Branko. *Srbija u Drugom svetskom ratu* (Beograd, Vojno izdavački i novinski centar, 1991).
- Петрановић, Бранко. *Југославија на размеђу 1945-1950* (Подгорица, ЦАНУ, 1998).
- **Стојановић-Недељковић, Нада.** „Партијски рад на Београдском универзитету од пролећа до новембра 1945. године“, *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији II*, Зборник радова (Београд, Центар за марксизам Универзитета, 1986).
- **Трипковић, Ђоко.** „Izveštaj generala F. Meklejna 'Beograd pod partizanima'“, *Istorija 20. veka*, V, 1 (Beograd, 1987).